

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Sametová revoluce v dnešním kurikulu základní školy

Vypracovala: Bc. Lucie Nekolová
Vedoucí práce: doc. PhDr. et PaedDr. Marek Šmíd, Ph. D.
České Budějovice 2018

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu docentovi Markovi Šmídovi za vedení mé diplomové práce, za pomoc při volbě tématu, za vstřícnost a trpělivost, za přínosné rady a za čas, který mé práci ochotně věnoval.

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b Zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením Zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích

.....

Bc. Lucie Nekořová

Abstrakt

Tématem této diplomové práce byla sametová revoluce v dnešním kurikulu základní školy. Zabývala jsem se tedy analýzou učebnic dějepisu a občanské výchovy a jejich následnou komparací s ohledem na zpracování tématu sametové revoluce. V teoretické části jsem se soustředila na objektivní zpracování sametové revoluce a událostí, které revoluci předcházely a také těch, které doprovázely vznik nového demokratického Československa. Neopomněla jsem ani důležité osobnosti této doby a opoziční aktivity spjaté se sametovou revolucí.

V praktické části jsem tedy přistoupila k analýze učebnic. Z každého předmětu jsem vybrala učebnice tří nakladatelství. Nejprve jsem provedla komplexní analýzu učebnic a následně se zabývala zpracováním tématu sametové revoluce. V dějepise se tímto učivem zabývají žáci až v devátém ročníku, proto jsem analyzovala pouze tyto učebnice. Učebnice dějepisu popisují téma na různém množství stránek a nabízí také odlišný počet doplňujících obrazových komponentů. Rovněž informace o osobnostech revoluce se liší. Učebnice občanské výchovy neobsahují kapitolu, která by se zabývala čistě tímto tématem. Musela jsem tedy nahlédnout do učebnic pro šestý, sedmý, osmý i devátý ročník a vyhledávat informace, které s tímto obdobím souvisejí. Informace předkládané žákům se v různých ročnících i v různých nakladatelstvích liší. Na závěr jsem provedla komparaci učebnic občanské výchovy a dějepisu.

Abstract

The subject of this thesis was the Velvet Revolution in the contemporary Czech primary school curriculum. I dealt with the analysis of textbooks of history and civics and their subsequent comparison in regard to their approach to the topic of the Velvet Revolution. In the theoretical part, I focused on the objective analysis of the Velvet Revolution and events that preceded the revolution as well as those that accompanied the emergence of a new democratic Czechoslovakia. Nor did I neglect to include the notable personalities of this period and oppositional activities connected with the Velvet Revolution.

In the practical part I proceeded to carry out an analysis of textbooks. For each subject I chose textbooks from three publishers. First, I did a comprehensive analysis of the textbooks and then dealt with the Velvet Revolution. In history classes, students only study this subject in the 9th grade. Therefore, I exclusively analyzed these textbooks. History textbooks accord the topic a different number of pages as well as an unequal number of accompanying images. Also, information varies about the key figures associated with the Velvet Revolution. Civics textbooks do not contain a separate chapter dealing with this topic. I had to look at the textbooks for the sixth, seventh, eighth and ninth grade, and search for the information associated with the period. The information presented to students varies from grade to grade and by publisher. Finally, I carried out a comparison of the textbooks of civics and history.

Obsah

Úvod - nedávná historie.....	9
Pohled na člověka za socialismu.....	11
Charta 77.....	12
Postupné snahy opozice o změnu režimu	14
Občanské fórum	19
Den po hlavních událostech.....	21
Další kolo jednání	26
Hlavní přínos revoluce	31
Osobnosti revoluce.....	32
Václav Havel.....	32
V revolučním čase.....	35
Nový prezident.....	39
Další osobnosti revoluce.....	42
Učebnice jako didaktické médium	43
Praktická část	46
Komparace učebnic dějepisu a občanské výchovy	46
Učebnice dějepisu pro základní školy a víceletá gymnázia nakladatelství Scientia	46
Učebnice dějepisu pro základní školy a víceletá gymnázia nakladatelství Prodos.....	51
Učebnice dějepisu pro základní školy a víceletá gymnázia nakladatelství Fraus.....	54
Komparace učebnic dějepisu	57
Komparace učebnic občanské výchovy.....	60
Učebnice Fraus.....	60
Občanská výchova Olomouc	62
Výchova k občanství Fortuna	64
Komparace učebnic občanské výchovy.....	66
Závěr.....	69

Bibliografie	71
Primární	71
Sekundární	71
Novinové články	73

Úvod - nedávná historie

Sametová revoluce patří mezi nedávné události novodobých českých dějin. Většina českých občanů ji prožila. Pohled na události roku 1989 je ovšem různorodý a velmi subjektivní. Byla to revoluce, která byla oproti jiným méně dramatická, a přesto se stala zásadním mezníkem v životě mnoha lidí. F. Emmert o změnách, které nastaly, uvedl: *„Po sametové revoluci se změnilo naprosto vše: od politického systému a geopolitického ukotvení, přes vzhled českých měst a krajiny, přes podstatné rozšíření osobní svobody, ekonomických možností a odpovědnosti, až po změny ve stylu života, návyků, a dokonce i uvažování většiny obyvatel. České země před a po sametové revoluci – to jsou dva zcela odlišné světy.“*¹ Myslím, že se s tímto názorem ztotožní většina obyvatelstva.

Ve své práci se nejprve budu věnovat teoretickým aspektům vztahujícím se k Chartě 77 a hlavně sametové revoluci. Neopomenu zde ani důležité osobnosti revoluce. Zabývat se tedy budu Václavem Havlem, jako vedoucí tváří opozice a opoziční aktivity Občanského fóra. Nejdůležitější teoretickou náplní práce bude samotný průběh událostí ze dne 17. listopadu 1989, kde budu čerpat i ze svědectví osobností, které se demonstrace zúčastnili. Pokusím se i o popis událostí z následujících dní, kde teoretickou část zakončím zvolením Václava Havla novým prezidentem. Následně se zaměřím na teoretické zpracování učebnic.

V další části přistoupím k analýze vybraných učebnic dějepisu a občanské výchovy. Začnu učebnicemi dějepisu, kde je sametová revoluce zpracována v oblasti novodobé historie, tedy v devátém ročníku. Vybrané učebnice nejprve analyzuji jako celek a poté se zaměřím na to, jak je v učebnici zpracováno téma Charty 77 a sametové revoluce. Zajímat se budu také o osobnosti revoluce a množství obrazových komponentů, které bylo k tomuto tématu připojeno. K analýze jsem si vybrala tři učebnice dějepisu a tři učebnice občanské výchovy od různých nakladatelství. V oblasti dějepisu to byly učebnice nakladatelství Scientia, Prodos a Fraus. V oblasti občanské výchovy jsem analyzovala a komparovala učebnice nakladatelství Fraus, Olomouc a

¹ EMMERT, František. *Sametová revoluce: kronika pádu komunismu 1989*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2009, 72 s. Muzeum v knize, str.3

Fortuna. Učebnice téhož předmětu nejprve porovnáám mezi sebou a poté provedu komparaci učebnic dějepisu a občanské výchovy.

Pohled na člověka za socialismu

Formování člověka v socialismu začínalo již v dětství. Děti se ve škole učily budovatelské písně a básně, vstupovaly do pionýrské organizace Socialistického svazu mládeže a také pravidelně jezdily na chmelovou a bramborovou brigádu. Školy pořádaly sběr starého papíru nebo bylin. Na školách se také vyučovaly základy marxismu a leninismu. Všechny oblasti lidského života prostupovala všudypřítomná cenzura. Cenzurovány byly rozhlasové stanice, noviny i literární díla. Omezení se vztahovala na divadlo, film, hudbu i literaturu. Všichni měli povinnost pracovat a také všechno společně vlastnili. Podle příslušníka komunistické strany Miroslava Štěpána bylo právě to příčinou pádu komunistické moci: „*U nás jsme se dostali do situace, že každý něco má, určitě z toho nezemře, taky ale nebude bohatý. Kdo hodně pracoval, ten nemohl logicky být se socialismem plně spokojen a tato nespokojenost se mohla kumulovat. Myslím, že právě i to se ve společnosti projevilo nejdřív v roce 1968 a naplno i roce 1989 v takzvané revoluci.*“²

Komunistický režim kontroloval volný čas obyvatelstva, jak připomíná E. Novotná: „*Lidé byli většinou povinně členy organizací, jimiž stát kontroloval jejich volný čas. Revoluční odborové hnutí (ROH) bylo nejmasovější komunistickou organizací. Za příspěvky a loajalitu zaměstnanci dostávali úzkoprofilové čokoládové kolekce na vánoční stromeček, kytku k mezinárodnímu dni žen, poukázky na společnou celozávodní dovolenou a děti také měly možnost jet na podnikový tábor.*“³ Jednou za pět let se konala v Praze na Strahově spartakiáda, kterou doprovázely i další zábavní akce. Na pultech obchodů bylo možné najít relativně levné zboží, ale nebylo ho mnoho, proto se na většinu věcí stály fronty. Občané nemohli bez povolení cestovat. Do nesocialistických zemí se dostala pouze úzká skupina obyvatel. Všechny volnočasové aktivity byly podřízené kontrole KSČ. Občané se sdružovali do Národní fronty, v jejíž rámci se mohli dále členit do skupin dle svých zájmů.

² ŠTĚPÁN, Miroslav a Petr HOLEC. *Miroslav Štěpán: můj život v sametu, aneb, Zrada přichází z Kremli*. V Praze: Malý princ, 2013. 247 s., [8] obr. příl., s.15

³ NOVOTNÁ, Eva, Jaroslav CUHRA a Marie NOVOTNÁ. *Albertov 1989: 20. výročí Sametové revoluce : katalog výstavy 17.11.2009-10.1.2010*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2009,s.51

Charta 77

V roce 1975 se ČSSR zavázala podpisem Helsinského závěrečného aktu dodržovat lidská a občanská práva. Mezi tato práva patřila také svoboda projevu a šíření informací. V lednu 1989 na tuto schůzku v Helsinkách navázala schůzka ve Vídni. Zde byl podepsán závěrečný dokument, ve kterém se měla Československá socialistická republika zavázat k dodržování lidských práv. Jak uvedlo Rudé právo: „*Dokument potvrzuje ochranu národnostních menšin, volnost pohybu, zákaz mučení a snižování lidské důstojnosti, jakož i rovnoprávnost mužů a žen. Účastnické státy jsou rozhodnuty usnadnit cestování, slučování rozdělených rodin a kontakty jejich příslušníků.*“⁴ Tento krok KSC přišel poněkud pozdě a také nebyl samozřejmě příliš dodržován.

Komunistický režim zahrnul lidská a občanská práva, ke kterým se zavázal podpisem v Helsinkách, také do ústavy i přesto, že je nikdy neměl v plánu dodržovat. Následek nedodržování byl vznik opozičního paktu Charty 77, který byl podnícen soudními procesy s příslušníky undergroundové hudební skupiny Plastic people. Tento soudní proces spojil občany z různých sfér života, což ve své knize potvrzuje i E. Novotná: „*V prosinci 1976 bylo sebráno 240 podpisů občanů pod prohlášení Charty 77. Signatáři kritizovali rozpor mezi paktem o lidských právech a totalitní realitou.*“⁵ Iluzí byla svoboda projevu, k občanům se také nedostávaly téměř žádné necenzurované informace a právo na vzdělání bylo podníceno loajálností k režimu. Zapomínat nesmíme ani na kontrolu korespondence a odposlechy, které provádělo ministerstvo vnitra. Občané, kteří se postavili za lidská práva, byli stíháni.

Svůj protest tak vyjádřili zakázaní i povolení spisovatelé a umělci. Cílem Charty 77 bylo sdružit nezávislé občany, kteří se budou zasazovat o dodržování lidských práv. Z počátku měla pouze pět členů – Václava Havla, Jana Patočku, Jiřího Hájka, Zdeňka Mlynáře a Pavla Kohouta. Svým podpisem se k boji za lidská práva zavázali všichni odpůrci stávajícího režimu. *Rudé právo* o Chartě 77 napsalo: „*Sem patří i nejnovější*

⁴ Před vyvrcholením vídeňského jednání, Úspěch pro celý svět, Rudé právo, 17.1.1989, s. 1

⁵ NOVOTNÁ, Eva, Jaroslav CUHRA a Marie NOVOTNÁ. *Albertov 1989: 20. výročí Sametové revoluce : katalog výstavy 17.11.2009-10.1.2010*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2009, s.11.

pamflet, tzv. Charta 77, který skupinka lidí z řad zkrachovalé československé reakční buržoazie a také z řad zkrachovalých organizátorů kontrarevoluce 1968 na objednávku antikomunistických a sionistických centrál předala jistým západním agenturám.“⁶ Státní bezpečnost proti tomuto šíření samozřejmě okamžitě zasáhla a brzy uvěznila nejvýznamnější autory Charty 77 – Václava Havla, Ludvíka Vaculíka a Pavla Landovského.

V Národním divadle byli herci jako odpověď na Chartu 77 přinuceni podepsat tzv. Antichartu. Na listině Anticharty se tak objevil podpis spisovatele Bohumila Říhy, dramatika Jana Wericha, herce Františka Filipovského, divadelní herečky Jiřiny Švorcové, spisovatelky Heleny Šmahelové, herce Vladimíra Menšíka, malíře Jaroslava Lukavského, architekta Stanislava Sudy, zpěváků Václava Neckáře nebo Heleny Vondráčkové a samozřejmě také dalších známých osobností. Skupina občanů kolem Charty 77 byla tváří opozice až do roku 1989. Charta 77 byla dokumentem opozice, ale jejím cílem nebylo zničit komunistický režim, jak potvrzuje i M. Dolejší: „*Ve svém prohlášení z 1. 1. 1977 konstatuje, že nechce škodit komunistickému režimu, ale chce s ním vést konstruktivní dialog, což koresponduje s komunistickým zaměřením vedoucích funkcionářů Charty a s dohodami, které byly o jejím vzniku a působnosti uzavřeny.*“⁷ K této významné petici připojilo svůj podpis 1883 občanů. Chartisté se vždy vyjadřovali ke společenským problémům a nabízeli vlastní alternativní řešení. Od roku 1978 vycházel také jejich časopis nazvaný *Informace o Chartě*.

⁶ Ztroskotanci a samozvanci, Rudé právo, 1.12.1977, strana 2.

⁷ DOLEJŠÍ, Miroslav. *Analýza 17. listopadu 1989*. V Brně: Guidemedia, 2014. 191 s. Retro, S. 36.

Postupné snahy opozice o změnu režimu

Od 15. do 22. ledna 1989 proběhl Palachův týden. Po uplynutí tohoto týdne se začala více prosazovat mladá generace, která podnítila nové nezávislé iniciativy. Mezi nejznámější patřily České děti a Nezávislé mírové sdružení. Sepsáno bylo také mnoho petic, např. Petice kulturních pracovníků. Nejvíce podpisů získala petiční akce Několik vět. Jejím autorem byl Václav Havel a vznikla v prostředí Charty 77. Jeden ze signatářů Charty 77, Alexandr Vondra, vysvětloval, že pro autory dokumentu nebylo důležité pouze sebrat podpisy: „*Pak jsme se pravidelně scházeli, mixovali podpisy tak, aby se prolínaly osoby známé i neznámé, aby bylo jasné, že kromě Zagorové se k tomu hlásí také dělníci, a jejich jména jsme předávali do zahraničního rozhlasu, který je denně vysílal.*“⁸ Zveřejněna byla v rozhlasových médiích jako *Hlas Ameriky* nebo *Svobodná Evropa*.

Do vedení Sovětského svazu nastoupil dne 11. března 1985 ve funkci generálního tajemníka ÚV KSSS Michail Sergejevič Gorbačov, který vyjádřil své přesvědčení, že jedinou možností je dohoda mezi komunisty a opozicí. Plány nového tajemníka nejlépe vystihují jeho vlastní slova: „*Rozhodující byla snaha reformátorů změnit vnitřní stav v SSSR k lepšímu, překonat stagnaci, dosáhnout nové vnitřní dynamiky vývoje.*“ řekl Michail Gorbačov a pokračoval: „*A jako součást této orientace se začalo rodit nové pojetí jednoty světa. Že existuje jenom jeden, vzájemně propojený svět. Svět složitý, plný rozporů, ale jediný, nedělitelný.*“⁹ KSČ tedy vyhlásila socialistickou přestavbu a demokratizaci.

K žádným významným změnám však nedošlo. Generální tajemník ÚV KSČ Miloš Jakeš byl konzervativní, nechtěl se pouštět do velkých změn a s politikou M. S. Gorbačova nesouhlasil. S tajemníkem M. S. Gorbačovem a jeho tezemi, které začal hned po svém nástupu do funkce uplatňovat, však nesouhlasilo více osob, mezi něž patřili hlavně starší občané, kteří spatřovali M. S. Gorbačova: „*...jako zrádce, který zničil Sovětský svaz. Nedá se to paušalizovat, mezi vzdělanějšími lidmi je určitě spousta lidí, kteří si to dokáží racionálně zpracovat, ale mnozí tam někde mají nezacelenou*

⁸ DRAŽAN, Jan, Jan PERGLER a Ondřej NĚMEC. *Náš Václav Havel: 27 rozhovorů o kamarádovi, prezidentovi, disidentovi, a šéfovi*. Vydání první. Praha: Nakladatelství Zeď, [2016]. 384 stran. S. 344

⁹ SYRUČEK, Milan. *Michail Gorbačov: uchránil Prahu od krveprolití?*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016. 180 stran, 8 stran obrazových příloh. s.93

ránu, že on začal rozpad a zničení něčeho velkého.“¹⁰ Opozice stávajícího režimu probíhala prakticky neustále, z čehož režim vyvodil vlastní důsledky: „Počátkem roku 1989 režim dokonce přitvrdil a represe zesílily, a to i přesto, že M. S. Gorbačov dal československým soudruhům jasně na srozuměnou, že jejich setrvávání u moci skrze policejní prostředky nebude podporovat. KSČ ztratila sovětskou podporu.“¹¹ Obyvatelstvo ztrácelo důvěru ve vládnoucí třídu, proto ho M. S. Gorbačov překvapoval. Došlo k výraznému zformování opozice a občané začali více poslouchat zahraniční rozhlasové stanice. Dne 21. srpna 1988 vypukla první demonstrace, která nebyla nikým organizována, ale vznikla spontánně. *Rudé právo* o jejím průběhu napsalo: „V sobotu večer, v neděli odpoledne a pak i večer se skupiny osob pokoušely o rušivé akce na Václavském náměstí, u sochy svatého Václava. Podle předem připravené režie, za účasti cizích státních příslušníků, televizní a rozhlasové štáby a další žurnalisté ze západních sdělovacích prostředků usilovně vyhledávali senzace.“¹² *Rudé právo* tedy předpokládalo, že tato akce byla naplánována.

Za důležitými společenskými změnami stojí často studenti, kteří chtějí o své budoucnosti samostatně rozhodovat. Veřejnost vlastně očekává iniciativu z jejich strany: „Studenti samozřejmě sehráli svou významnou roli, byli energičtí, obratní a akceschopní. Byli to burcující obroditelé a měli svůj nepochybný vliv tam, kam vliv disidentů nedosahoval. Vytvářeli důležitý background a navrhovali někdy i alternativní postupy.“¹³ Nemají vlastně co riskovat, a tak se mnohdy pouští i do nebezpečných akcí. Dne 17. listopadu 1989 bylo výročí 50 let od tragických událostí roku 1939. Studenti se rozhodli k uctění památky studenta Jana Opletala, uspořádat vzpomínkovou manifestaci. Studentská unie vydala leták, který koloval mezi studenty, v jehož znění, se

¹⁰ PÁNEK, Šimon a Jan URBAN. *Extrémy a lidé blízcí: rozhovor se Šimonem Pánkem*. 1. vyd. Praha: Galén, c2008. S. 57

¹¹ EMMERT, František. *Sametová revoluce: kronika pádu komunismu 1989*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2009, 72 s. Muzeum v knize, str.22

¹² Rušivé akce v Praze, *Rudé právo*, 22.8. 1988, strana 2

¹³ SPÁČIL, Dušan a Karel SÝS. *Viděno deseti: rozhodující události mocenského zvratu v roce 1989 očima klíčových osobností z obou stran politického spektra : Fojtík, Jakeš, Krejčí, Štěpán, Vacek - Kocáb, Kantor, Dienstbier, Bratinka, Komárek*. Vyd. 1. Praha: Bondy, c2009. 199 s., s. 114

mimo jiné také objevilo: „*Nechceme jen pietně vzpomínat tehdejších tragických událostí, ale chceme se aktivně přihlásit k ideálům svobody a pravdy, za něž jejich účastníci obětovali své životy.*“¹⁴ Již podle znění letáku měla KSČ tušit problémy.

Záštitu této manifestace vzalo na sebe hnutí *Stuha*, třebaže do ní Šimon Pánek nevěkládal velké naděje. O to více byl poté překvapen: „*Nikoho nenapadlo, že vůbec první pořádná akce, kterou STUHA zorganizuje, bude zároveň poslední. Tím se z ní stala jedna z nejúspěšnějších protikomunistických organizací, hned po její první akci padnul komunismus. Samozřejmě s nadsázkou, komunismus skutečně jenom padnul, on se prostě vnitřně vyčerpaný zhroutil.*“¹⁵ Tato akce byla obvodním národním výborem povolena. V tuto dobu ještě nikdo nečekal, že manifestace bude právě tím významným revolučním momentem.

Podle M. Dolejšího byl celý tento revoluční akt předem připraven: „*Základní mystifikací je tvrzení, že 17. 11. 1989 došlo v Československu ke spontánní revoluci obyvatelstva proti vládě KSČ. Tento politický převrat byl připravován přibližně od června 1988, přičemž situace k němu byly vypracovány už od prověrek v KSČ 1969-70 a založení Charty 77.*“¹⁶ Zúčastnilo se jí asi 25 000 lidí z řad studentů, pedagogů i ostatních občanů. Celé shromáždění se sešlo v 16:00 hod. před budovou Patologického ústavu v Praze. Setkání bylo zahájeno studentskou hymnou. Průvod se přesunul z Albertova na Slavín ke hrobu spisovatele Karla Hynka Máchy, kde studenti položili květiny a zazpívali hymnu. Tímto aktem byla ukončena povolená část shromáždění.

Průvod se následně přesunul z Vyšehradu Vladislavovou ulicí, kde se setkal před ministerstvem spravedlnosti s prvními ozbrojenými složkami. Dav se ale nenechal zastrašit a pokračoval Plaveckou ulicí na nábřeží a směrem k Národnímu divadlu, kde se setkal s dalším policejním kordonem. Došlo k obklíčení manifestujících z obou stran jednotkami SNB. Manifestující však stále zůstávali pokojní, zpívali písně a žádali, aby

¹⁴ *Deset pražských dnů (17.-27. listopad 1989): dokumentace*. 1. vyd. Praha: Academia, 1990. 672 s., [48] S. 15

¹⁵ PÁNEK, Šimon a Jan URBAN. *Extrémy a lidé blízcí: rozhovor se Šimonem Pánkem*. 1. vyd. Praha: Galén, c2008, s. 22

¹⁶ DOLEJŠÍ, Miroslav. *Analýza 17. listopadu 1989*. V Brně: Guidemedia, 2014. 191 s. Retro, sv. 5, S. 31

se tato akce obešla bez násilí. Tlak ozbrojených jednotek se stále zvyšoval a účastníkům revoluce hrozilo, že se udusí nebo ušlapou. Postupně byly vytvářeny uličky, kterými bylo možné demonstraci opustit. Účastníci však byli při průchodu uličkami mláceni a kopáni příslušníky SNB. Tyto uličky popisuje i reportérka Felicity Marshová: „*Nebylo kam...strašná tlačnice, panika...udělali uličku, pouštěli ven po jednom, každého bili...hodně jich zatkli...měli štíty, helmy, ty dlouhé obušky, byli tam i nějací další, prý parašutisté...taky mě někam strkali, nakonec uznali můj průkaz a pustili mě, jiní novináři dopadli hůř, rozmlátili jim kamery...něco takového jsem v životě neviděla.*“¹⁷ Lidé se schovávali do přilehlých domů.

Poté přišly ke slovu tzv. červené barety, které napadaly jednotlivce po ukončení demonstrace. Červené barety byly téhož dne použity poprvé. Zraněno bylo asi 500 lidí. Druhý den vyšel krátký článek na titulní straně *Rudého práva*. Tento deník se samozřejmě nezmiňuje o brutálním zásahu rudých baretů. K zásahu proti studentům bylo v *Rudém právu* napsáno toto: „*K udržení veřejného pořádku v centru města byli povoláni příslušníci Veřejné bezpečnosti. Ověřovali totožnost účastníků demonstrace a kolem sta osob bylo předvedeno na místní oddělení VB. Ve 22 hodin byl ve středu města obnoven klid.*“¹⁸ O brutálnosti zásahu svědčí příběh šedesátidevítileté paní, která vypráví, jak byla cestou na hřbitov společně se svým synem pohlcena davem a proti své vůli se tak stala součástí demonstrace. Tato stará paní dostala dvakrát ránu pendrekem do hlavy.

Záběry z Prahy se vysílaly i v zahraničních televizích. To byl začátek sametové revoluce a konec sovětské okupace. Některé výpovědi jsou však v rozporu s brutálním zásahem: „*Neviděl jsem použití slzného plynu ani nasazení psů, mezi zakročujícími příslušníky nebyli vojáci. Ke střetům a použití obušků docházelo, když konkrétní osoba kladla odpor při předvádění nebo zjišťování totožnosti. Ale mlácení a kopání do lidí, potoky krve, jak líčili údajní svědkové v citovaných vysílačkách, jsem neviděl.*“¹⁹ O tom,

¹⁷ HORÁČEK, Michal, Jaroslav KREJČÍ a Herbert SLAVÍK. *Jak pukaly ledy*. Vydání 1. Praha: Ex libris, 1990. S.9

¹⁸ Demonstrace studentů, *Rudé právo*, 18.11. 1989, strana 1

¹⁹ OTÁHAL, Milan, Zdeněk SLÁDEK. *Deset pražských dnů (17.-27. listopad 1989): dokumentace*. 1. vyd. Praha: Academia, 1990. 672 s., [48].s. 66

zda byl zásah na Národní třídě proveden za použití velkého násilí, se tedy můžeme pouze dohadovat.

Občanské fórum

Na události 17. listopadu 1989 navázaly každodenní demonstrace v Praze i v Bratislavě. O dva dny později bylo v Činoherním klubu v Praze založeno *Občanské fórum*, které se pokoušelo o reformu bez převzetí moci. O prvotní strategii se zmiňuje i J. Suk: „*Občanské fórum využilo masové podpory, kterou si zajistilo ovládnutím protirežimních demonstrací, k tomu, aby komunistickou státní moc přimělo vyjednávat. Pokusilo se tlumit zrychlený pohyb a nepodlehnout předčasnému pokušení převzetí moci, které se mu mohlo vymstít.*“²⁰ *Občanské fórum* vlastně nechtělo okamžité svržení režimu, mimo to představitelé věděli, že pokračování komunistické vlády v dosavadním složení bude brzy neúnosné pro všechny strany. *Občanské fórum* chtělo, aby se přední představitelé vlády nevyvázali ze své odpovědnosti tak lehce, proto upřednostňovalo pomalý postup, uvážlivost a zdrženlivost. Zdrženlivost v postupech předsedy vlády L. Adamce lze pochopit, dle svého plánu se domníval: „*Možná si myslel, že režim sice vykolejí od modelu normalizačního socialismu, ale že komunisti budou stále hrát první housle.*“²¹

V plánu *Občanského fóra* bylo stát se vnějším nástrojem kontroly moci, kterým měla být cesta k nové moci, protože: „*Cílem Občanského fóra bylo odstranění mocenského monopolu komunistické strany a demokratické uspořádání stvrzené svobodnými volbami.*“²² *Občanské fórum* doufalo, že vlivem vnějšího tlaku bude premiér Ladislav Adamec nucen vytvořit na přechodné období vládu odborníků. *Občanské fórum* se snažilo o zklidnění občanů, protože nepokoje převládaly zejména

²⁰ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2003. 507 s., [12] s. obr. příl.Obzor, s.54

²¹ SPÁČIL, Dušan a Karel SÝS. *Viděno deseti: rozhodující události mocenského zvratu v roce 1989 očima klíčových osobností z obou stran politického spektra : Fojtík, Jakeš, Krejčí, Štěpán, Vacek - Kocáb, Kantor, Dienstbier, Bratinka, Komárek*. Vyd. 1. Praha: Bondy, c2009. 199 s.

²² SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2003. 507 s., [12] s. obr. příl.Obzor. s.56

v řadách studentů. Premiér L. Adamec se dopustil v těchto dnech zásadní chyby: „*Je nesporné, že z hlediska zájmů vlády měla být jednání s vedením opozice veřejná. Nevyužitým politickým kapitálem Ladislava Adamce zůstalo, že na těchto setkáních prokazoval věcný, kolegiální přístup k opozičním politikům, čímž dával najevo demokratickou schopnost vnímat oprávněnost jejich návrhů. Zároveň vystupoval jako politik s nepředstíranou obavou o osud země.*“²³ Nová vláda potřebovala čas, aby ukázala, že je schopná vládnout jinak. V. Havel byl ve svém požadavku nové vlády nekompromisní.

Prakticky přes noc se ale na ulicích objevily plakáty, které protestovaly proti nové vládě. *Občanské fórum* se proto rozhodlo nově jmenovanou vládu nepřijmout. Premiér L. Adamec dostal týden čas, aby naplnil požadavky *Občanského fóra*, které nebylo schopné přinutit stávající vládu kapitulovat. L. Adamec však taktiku *Občanského fóra* prohlédl: „*Odhadilo svoji nepřipravenost převzít moc. Kdo to však postřehl? Ne-li někdo jiný, tak zcela určitě strategický protihráč – Ladislav Adamec a jeho lidé. Občanské fórum mu podruhé (tentokrát už s velkorysostí o mnoho méně samozřejmou) ponechalo manévrovací prostor, o který se sám připravoval. Odmítlo revoluční prostředky a podtrhlo své směřování k historickému kompromisu.*“²⁴ *Občanské fórum* požadovalo demisi vlády, ale zároveň pověřilo L. Adamce sestavením nové vlády. Demise tak nebyla vlastně úplná. Premiér L. Adamec však stejně odmítal demisi, a to i tu neúplnou.

V. Havel věděl, že demise vlády by uklidnila rozbouřenou veřejnost. Premiér však neměl v úmyslu podlehnout nátlaku politického uskupení, které samo odmítá převzít moc. *Občanské fórum* začalo jednat i s předsedou české vlády F. Pitrou a opět požadovalo rekonstrukci vlády. Pro Jiřího Křížana, organizátora petice *Několik vět*, bylo odstoupení vlády jasným požadavkem: „*Já bych k tomu jenom chtěl říct, že požadavek na odstoupení považuju za nutný, protože pokusy o dialog s touto vládou trvají ze strany*

²³ KREJČÍ, Oskar. *Sametová revoluce*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2014. 159 s., s. 96

²⁴ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2003. 507 s., [12] s. obr. příl. Obzor, s.59

Charty skoro 13 let a v posledních měsících ze strany dalších iniciativ a v posledních týdnech vůbec společnosti nejširší, zastoupené signatáři Několika vět. “²⁵

Den po hlavních událostech

Veřejnost byla zaskočena násilím na studentech. Vysoké školy druhý den, tedy dne 18. listopadu 1989, vyhlásily stávkou. Divadla přestala hrát a pořádala diskusní večery pro veřejnost. Předseda vlády F. Pitra vyzval v *Rudém právu* veřejnost k rozvaze: „*Před dvěma lety jsme se vydali cestou přestavby a demokratizace. Nejde pochopitelně o proces jednoduchý a přímočarý. Je spojen s hledáním, je provázen diskusemi, třibením názorů, stanovisek, existuje řada názorů na charakter přestavbových procesů, na jejich tempo i způsob jejich uskutečňování.*“²⁶ Městem se začala šířit zpráva o smrti jednoho ze studentů. Jak se později ukázalo, byla tato zpráva pouze fáma, protože při demonstracích bylo sice hodně lidí zraněno, ale nikdo nezemřel. Fiktivní mrtvý student položil základ ke spikleneckým teoriím, které hovořily o bezproblémovém předání staré vlády novým politikům, kteří zorganizovali tajné spiknutí. Naplánovali umístění konspiračních bytů v bezprostředním okolí průvodu a také obstarali mrtvého studenta. S touto teorií se ztotožňují především novináři.

Teorií rozkladu komunistické politiky bylo hned několik. Mezi další patří antropologická zákonitost, která souvisí s vykládáním marxismu. Cílem socialismu bylo vlastně zvýšit produktivitu, odstranit sobectví a z občanů udělat soudruhy. Každý měl být odměňován na základě svých zásluh a dostat vše potřebné k uspokojení vlastních potřeb. Přesto se lidé museli vyrovnat s nedostatkem zboží. Každá generace vnímala sametovou revoluci jinak. Nejstarší generace, která měla v paměti rok 1948, byla poněkud konzervativní. Další generace vycházela z roku 1968 a normalizace. Mládež vstupující do politiky měla však na věci jiný pohled a žádala rychlejší postup.

²⁵KOŘÁN, Jaroslav. *Občanské fórum, den první: vznik OF v dokumentech a fotografiích*. Editor Ivana KOUTSKÁ, editor Pavel ŽÁČEK, autor úvodu Vojtěch RIPKA, autor úvodu Kamil ČINÁTL. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009. S.43

²⁶ Výzva k rozvaze a občanské odpovědnosti, *Rudé právo*, 20.11.1989, strana 1

Poslední teorií byla geopolitická příčina, která mluví o reformě všech zemí sovětského bloku. O listopadových událostech ve své knize píše i O. Krejčí: „*Dnešní démonizace stranických a státních struktur oné doby má dvě příčiny. Především vychází z příliš zjednodušeného pohledu na čtyřicet let vlády komunistické strany, jejího vnímání jako homogenního celku v čase i struktuře. Zároveň se jedná o účelový výklad listopadových dní roku 1989, který má ještě více přikrášlit hrdinský obraz vítězů.*“²⁷ Opozice bojovala o dialog, místo kterého se jí dostalo moci. Musela se tedy rychle přeorientovat na nové podmínky.

Reforma sovětského bloku byla nevyhnutelnou. Postupná cesta k převratu začala již v závěru 70. let, kdy generální tajemník Komunistické strany SSSR Leonid Brežněv prodělal mrtvici, poté se jeho zdravotní stav pouze zhoršoval. V roce 1982 L. Brežněv zemřel. Rudé právo v článku o jeho pohřbu napsalo: „*Ve svých myslích doprovázejí L. I. Brežněva na jeho poslední cestě miliony lidí, kteří spojovali jeho jméno s bojem za světový mír, s politikou mezinárodního uvolňování a dorozumění, s rozhodným odporem proti zbrojení a s úsilím o odvrácení jaderné katastrofy.*“²⁸ Vývoj v Československu byl vždy lehce opožděn za zbylými zeměmi SSSR, ale události byly zase o to více razantnější. Státní uspořádání našeho území se v historii změnilo již mnohokrát, ale národ, který zde přebýval, měl na změnách vždy velmi malý podíl. Předpokládalo se, že plánované změny nastanou shora. Dokonce i mnoho lidí, kteří brali ideály socialismu za vlastní, chápali, že změna bude potřebná.

Dne 20. listopadu byla prakticky celá titulní stránka *Rudého práva* plná článků o smrti studenta Martina Šmída. Tato zpráva se však ukázala být nepravdivou, o čemž svědčí i zpráva z *Rudého práva*: „*Od odpoledních hodin vysílaly zprávy ČTK popírající smrt Martina Šmída a vyzývající ke klidu, Čs. rozhlas i televize. Byly vysílány i pražským rozhlasem do ulic ve středu města.*“²⁹ Tisk tedy opět připomínal, že bylo lehce zraněno 36 lidí a že nikdo nezemřel. Po Praze se dokonce objevila místa, kde byly zapalovány svíčky pro oběti demonstrace.

²⁷ KREJČÍ, Oskar. *Sametová revoluce*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2014. 159 s., str. 159

²⁸ Pietní akt na Rudém náměstí v Moskvě, Zůstane v paměti lidstva, Rudé právo, 16.11.1982, s. 1

²⁹ Očitě svědectví, Rudé právo, 20.11.1989, s. 1

Se dvěma studenty tohoto jména byl natočen rozhovor. Jeden z nich se demonstrace zúčastnil až do jejího konce, ale byl živý a nezraněný. O zprávách o svém údajném úmrtí se student doslechl. Petr Uhl ve své knize vypráví o ženě jménem Drahomíra Dražská, která se též účastnila manifestace na Národní třídě a byla to právě ona, kdo do světa vypustil zprávu o studentovi, který zemřel při demonstraci. D. Dražská tvrdila, že se demonstrace zúčastnila se svým přítelem Martinem Šmídem a měla strach, že tento mladý muž byl ubit, protože údajně viděla brutální zásah proti němu. D. Dražská se poté sešla s Mirkou Litomiskou, které vyprávěla, co se dělo v bytě M. Šmída: „*Až na její výzvu začne vykládat, že její obavy se potvrdily, a její přítel, který má mezitím jméno – Martin Šmíd (Schmiedt?), skutečně zahynul. Do bytu rodiny to Martinovu bratru telefonoval prý lékař z nemocnice, kam byl převezen a ráno se prý do bytu dostavili dva příslušníci Veřejné bezpečnosti, kteří rodině smrt oznámili.*“³⁰ Tato žena však trpěla psychickými problémy a při dalším výslechu si již nebyla některými informacemi jistá.

V dalších dnech bylo na Václavském náměstí přečteno poselství pražského arcibiskupa a kardinála Františka Tomáška. Na balkon budovy Melantrichu na Václavské náměstí vystoupil budoucí prezident Václav Havel se zpěvačkou a bývalou mluvčí Charty 77 Martou Kubišovou, která zde zazpívala hymnu. M. Kubišová cestou ani nevěděla, kde vlastně bude zpívat: „*A já myslela, že půjdeme pod koně, protože jsem studentům slíbila, že jim tam zazpívám hymnu. Ale ten Ondřej mě vedl pasáží Rokoko a já se dívala, proč mě vede tudy. Mě nenapadlo, že to bude v tom Melantrichu.*“³¹ Předseda vlády Ladislav Adamec se setkal se členy *Občanského fóra*. Generální tajemník Miloš Jakeš však v televizi oznámil, že neodstoupí, ale o tři dny později byl nucen ze své funkce odstoupit.

Dne 25. listopadu 1989 byla v chrámu sv. Víta sloužena mše u příležitosti kanonizace Anežky Přemyslovny. Sám kardinál F. Tomášek promluvil při bohoslužbě k probíhajícímu událostem: „*V této důležité hodině zápasu za pravdu a spravedlnost*

³⁰ UHL, Petr. *Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 1998. xii, 251 s. Právo a společnost. s. 77

³¹ DRAŽAN, Jan, Jan PERGLER a Ondřej NĚMEC. *Náš Václav Havel: 27 rozhovorů o kamarádovi, prezidentovi, disidentovi, a šéfovi*. Vydání první. Praha: Nakladatelství Zed', [2016]. 384 stran., s. 23

*v naší zemi jsem já i katolická církev na straně národa. Nikdo z nás by neměl zůstat stranou, když jde o lepší budoucnost národa. Prosím vás, abyste v tyto dny spojovali odvahu s moudrostí a odmítali cestu násilí.*³² Na Letné se konala největší manifestace v dějinách hlavního města. Zúčastnilo se jí přibližně 850 000 lidí. V posledních listopadových dnech zveřejnilo *Občanské fórum* svůj programový dokument s názvem *Co chceme*.

Také proběhla generální stávkou, které se zúčastnila polovina pracujících občanů. Studenti podnikali tzv. spanilé jízdy po větších městech a seznamovali občany s průběhem revoluce a informovali je o plánované generální stávce. Tito studenti byli významnými osobnostmi revoluce: *„K úspěchu přispěli největší měrou, pěšáci revoluce, jejichž jména dnes nikdo nezná. Tito lidé celé dny a noci jezdili po republice a znovu a znovu překonávali neúspěchy v městech ponořených do lhostejnosti. Usínali na nočních silnicích a nevěděli, zda je ráno nebo večer, věděli jen jedno, musí dojet a vysvětlovat! Někteří z nich byli zraněni nebo zemřeli při haváriích. I oni jsou oběti revoluce. Studenti pomocí spanilých jízd významně přispěli k tomu, že se drtví většina obyvatelstva zúčastnila 27. listopadu generální stávky, která podstatnou měrou přispěla k vítězství opozice.*³³ Vyvrcholením stávek bylo zrušení ústavního článku o vedoucí úloze KSČ. Studenti také založili vlastní koordinační stávkový výbor. S nástupem nového měsíce došlo ke jmenování jiné vlády a Ladislav Adamec dne 10. prosince 1989 rezignoval na svůj post předsedy vlády.

Východiskem krize komunistického režimu nebylo násilné potlačení demonstrací. Situace se dala řešit pouze kádrovým změnami ve vrcholných orgánech státu. Premiér L. Adamec byl později označen, díky svému jednání s opozicí, za viníka rozpadu režimu. Prvotní jednání s opozicí probíhala bez V. Havla. L. Adamec počítal s tím, že ve své nové politické roli bude sjednávat příměří požadavků mezi KSČ a OF. Tuto výhodnou pozici však záhy ztratil. Příčinou bylo setkání *Občanského fóra* s generálním tajemníkem ÚV KSČ Karlem Urbánkem. Očekávání od revoluce však

³² K poctě Anežky Přemyslovny, Rudé právo, 27.11. 1989, s. 6

³³ NOVOTNÁ, Eva, Jaroslav CUHRA a Marie NOVOTNÁ. *Albertov 1989: 20. výročí Sametové revoluce : katalog výstavy 17.11.2009-10.1.2010*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2009, S.19

nemohou být příliš velká, jak píše O. Krejčí: „*Revoluce nejsou vykupitelské. Revoluce nezaměňují lež a nenávisť za pravdu a lásku – přinášejí jen nový typ nedokonalosti.*“³⁴

V průběhu první etapy revoluce požadovala opozice pouze dialog a propuštění politických vězňů, o místa ve vládě nestála. Hlavní chybou L. Adamce bylo, že žádné z jednání s opozicí nebylo veřejné. V. Havel držel opozici pevně v rukou, řídil její jednání a formuloval závěry. Už tenkrát byly první návrhy na přímou volbu prezidenta. Václav Havel byl jmenován kandidátem na prezidenta a většina studentů mu vyjádřila svou podporu. Dosavadní prezident Gustav Husák abdikoval. Na konci prosince byl zvolen novou hlavou státu Václav Havel. Po svém zvolení prezident omezil své styky s *Občanským fórem*: „*Skrývající se Havel považoval Občanské fórum za svoji politickou základnu, ale jako prezident všech občanů se mu nehodlal zodpovídat (ve smyslu pravidelných koncepčních porad). Takové rozhodnutí pochopitelně výrazně poznamenalo další vývoj tohoto hnutí.*“³⁵ Po nástupu do svého úřadu udělil rozsáhlou amnestii.

³⁴ KREJČÍ, Oskar. *Sametová revoluce*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2014. 159 s..s. 114

³⁵ SUK, Jiří. *Politika jako absurdní drama: Václav Havel v letech 1975-1989*. Vyd. 1. V Praze: Paseka, 2013. S. 411

Další kolo jednání

Dalším měsícem revoluce byl leden 1990. KSČ v té době ztratila většinu členů ve státních orgánech. Ve třetím měsíci revoluce se tak konečně podařilo převzít zákonodárnou moc. Do parlamentních voleb v červnu 1990 drželo fakticky politickou moc *Občanské fórum*. Na počátku roku přišel také vznik nových politických stran: „*Byly založeny přípravné výbory některých nových politických stran – Čs. strany zemědělské, Stran nezávislých demokratů a Liberální evropské strany.*“³⁶ Stejně tak se začaly seskupovat i jiné původní strany jako *Republikánská strana* nebo *Nezávislá levice*.

Původní ústavní systém, který fungoval od roku 1968, se stal základem fungování nového politického systému. Na konci ledna 1990 přijmulo federální shromáždění návrh zákona o volbách a také návrh ústavního zákona, který měl změnit stávající složení zastupitelských sborů. KSČ byla nucena do konce ledna odvolat svých 100 poslanců z Federálního shromáždění. Tímto krokem přichází KSČ o svou parlamentní většinu. Uvolněné posty nahradili členové *Občanského fóra*. Nový volební zákon navrhnutý *Občanským fórem* však téměř okamžitě začali kritizovat nezávislí novináři. Československo se stalo parlamentní demokracií.

Prezident V. Havel zatím předložil Federálnímu shromáždění návrh na zvýšení rozpočtu pro Kancelář prezidenta. Do budoucna měl totiž v plánu rekonstrukci Pražského hradu i zámeckého sídla v Lánech. Tímto skutkem chtěl vrátit zámku jeho dřívější důstojnost. Dne 18. ledna si nový prezident vybral svůj poradní tým: „*Poradním orgánem prezidenta republiky se stalo kolegium ve složení: Eda Kriseová, Joska Skalník, Miroslav Masák, Petr Oslzlý a Ladislav Kantor (ten je současně tajemníkem protokolu). Odborným poradcem pro ekonomii a ekologii byl jmenován Richard Wagner, vedoucím sekretariátu se stal Stanislav Milota a tiskovým tajemníkem Michael Žantovský.*“³⁷ V. Havel nechal také zhotovit nové stejnokroje pro hradní stráž. V oblasti zahraniční politiky chtěl vrátit Československu jeho světovou prestiž. Jedním

³⁶ SÍGL, Miroslav. *Události totality, svobody a demokracie: (1989-1990)*. 1. vyd. Třebíč: Akcent, 2010. 489 s. s. 334

³⁷ SÍGL, Miroslav. *Události totality, svobody a demokracie: (1989-1990)*. 1. vyd. Třebíč: Akcent, 2010. 489 s., S. 367

z nástrojů bylo připomínání pokojné revoluce, která u nás právě probíhala. Do nové republiky zamýšlel pozvat dalajlamu i papeže. Tyto záměry si vyžadovaly posílení politických poradních struktur.

Hlavního řešení nových politických úkolů se ujala rada Koordinačního centra. Na radu se valily problémy ze všech stran. Pomalu začínala ztrácet přehled o tom, který z požadavků je důležitý a který je okrajový. Jedním z problémů byly i potíže s vězni, kterým byla udělena amnestie, protože někteří z nich znepríjemňovali život ostatním občanům a podniky je odmítaly zaměstnávat. Dále byla kritizována nedostatečná informovanost obyvatelstva o činnosti *Občanského fóra*. Potíže se objevily i ve školství, protože zkorumpovaní komunističtí učitelé, ředitelé a akademičtí pracovníci nechtěli odstupovat ze svých funkcí. Byli si vědomi toho, že neexistují prostředky, kterými by mohly být k tomuto kroku přinuceni. Projednávalo se také úplné zrušení nebo ponechání některých složek StB a nový systém hospodaření: „*Kontrolní komise sněmu KC OF ostře kritizovala radu za neprůhledné hospodaření s movitým i nemovitým majetkem hnutí a za kabinetní politiku.*“³⁸ Rada také řešila situaci v armádě, která byla nespokojená, protože nedošlo ke zkrácení základní vojenské služby těm, kteří ji právě vykonávali.

Dne 3. února 1990 byl předsedou české vlády jmenován P. Pithart. Jeho jmenování bylo přijato bez námitek. Jan Urban se stal novým vedoucím *OF*. Tento muž se pohyboval v disidentu dlouho, ale jeho politická koncepce byla však spíše nevyhraněná. S tímto jmenováním však úplně nesouhlasil sněm *OF*, ale prezidentově vůli se podrobil. Vedení *OF* se ujal pouze do svobodných voleb, poté se chtěl vrátit k profesi nezávislého novináře. *OF* nadále zůstávala horizontálním hnutím, což znamenalo, že krajská a okresní sdružení řešily své problémy a *OF* v Praze řešilo problémy na státní úrovni. Za tento přístup si Kooperační centrum získalo velkou vlnu kritiky. Kraje si svůj požadavek prosadily a jejich zástupci se mohli zúčastnit každého čtvrtého zasedání rady.

Dalším problémem nového uskupení byly politické strany: „*Diskutovalo se o třech otázkách – způsob materiální pomoci politickým stranám, jejich veřejná*

³⁸ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2003. 507 s., [12] s. obr. příl. Obzor, s.299

prezentace a klíč k obsazování volebních kandidátek.“³⁹ Rada se ocitla ve velmi nelehké situaci. Tlak na ní pocházel z odborů, svazů podnikatelů i regionálních skupin. Při diskusi o politických stranách se objevily dva odlišné názory. Pro poslance Ivana Fišera byla politická kampaň úkolem hlavně krajů a okresů. Občané se zatím příliš nezajímali o politické strany. Zajímal je hlavně rozdíl mezi KSČ a OF. Žádoucí byla dohoda s kraji, ve které oni musejí mít pocit, že na kandidátní listiny dosadili své lidi. V opačném případě bude pluralita nefunkční. V opozici převážil názor filozofa a disidenta Václava Bendy. „*Je sice tlak odborů, podniků, národnostních menšin, ale jiná cesta než přes politické strany by vedla k 350 nezávislým poslancům neschopným dohody; to vede buď k anarchii, nebo k podpoře fašizujícího režimu. Známí, vyhranění lidé se kloní k nějaké politické straně, zatímco křiklouni ne.*“⁴⁰ Schůze skončila dohodou, že by bylo vhodné, aby se dalšího jednání zúčastnili i zástupci krajů.

Personální změny postupně mířily do finále a vznikla parlamentní demokracie. KSČ už nebyla dominantní stranou. Společenský vývoj nyní ležel na OF a VPN. Situace v československém hospodářství dále zůstávala kritická a pomalu začínaly hrozit nové stávký. Vláda však ve svém ekonomickém názoru nebyla jednotná. Rada tedy žádala o pomoc u prezidenta. Nejprve chtěla vypracovat zprávu o stavu země a poté začít s procesem obnovy.

Federální shromáždění přijalo také změnu v pojmenování státu. Každý ze státu federace mohl nový název užívat ve svém vlastním jazyce. Naše země se tedy nazývala Československá federativní republika. Tato změna se však nelíbila podstatné části slovenské veřejnosti. Slováci se dožadovali názvu Česko-Slovenská federativní republika, samozřejmě v jejich mateřském jazyce. Federální shromáždění vybíralo z více názvů, ale většině z nich se nedostalo dostatečné podpory. Dne 30. března 1990 se tedy opět před budovou slovenského parlamentu demonstrovalo. Další změny na sebe tedy nenechaly dlouho čekat: „*Ve dnech 18.-20. 4. na společné schůzi obou*

³⁹ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2003. 507 s., [12] s. obr. příl.Obzor. s. 313

⁴⁰ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křižovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2003. 507 s., [12] s. obr. příl.Obzor., s. 313

sněmoven byl schválen ústavní zákon o změně názvu státu – dosavadní název se změnil na Česká a Slovenská Federativní Republika. Rovněž byl přijat ústavní zákon o státních symbolech.⁴¹

Bylo také nutné zvolit nového ministra vnitra. S návrhem svého kandidáta přišel V. Havel. Tato funkce byla svěřena členovi Československé strany lidové, který sympatizoval s disentem, Richardu Sachrovi na základě prezidentovy telefonické intervence u předsedy federální vlády. Předseda měl jiného kandidáta, ale prezidentovi nemohl odporovat. „*Tak se zrodil jeden z emblémů nenásilné revoluce: po pádu komunismu bude ministrem vnitra křesťan, katolík! Nadšený Kocáb po návratu delegace z Paláce kultury v nadsázce doporučil, aby každý policajt nosil na krku řetízek s křížkem.*“⁴² Nový ministr vnitra se totiž stal vedoucím policie i StB. R. Sachr nastoupil do své funkce až 3. ledna 1990. V tomto čase bez ministra docházelo samozřejmě k hojnému ničení archivů StB.

R. Sachr měl k prezidentovi blízko, a proto chodil jeho a také jeho poradce o všem informovat. Dne 9. ledna se pokusil ministr R. Sachr o obranu SNB: „*Ministr vnitra Richard Sacher vystoupil v Televizních novinách, aby uvedl na správnou míru informace, které se šíří o dalším osudu Sboru národní bezpečnosti (SNB). Prvopočátkem se stala sebevražda náčelníka okresní správy SNB v Teplicích J. Petráčka, která bude důkladně vyšetřena a zevrubně objasněny okolnosti, které k ní vedly. Dnes je hlavním úkolem SNB nikoli represe, ale prevence, výchova, pomoc včetně humanitárního poslání.*“⁴³

Nový ministr nepostupoval podle přání *Občanského fóra*. Nespokojenost vycházela hlavně z krajů a z okresů, kterým se nelíbila stálá aktivita StB v jejich sledovacích a odposlechových činnostech. Stále pokračovala také likvidace materiálů StB. Lidé se začali obávat, že pomocí StB se snaží komunisté opět dostat k moci, když

⁴¹ SÍGL, Miroslav. *Události totality, svobody a demokracie: (1989-1990)*. 1. vyd. Třebíč: Akcent, 2010. 489 s. S. 425

⁴² SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2003. 507 s., [12] s. obr. příl. Obzor, sv. 50. ISBN 80-7260-099-0. s.356

⁴³ SÍGL, Miroslav. *Události totality, svobody a demokracie: (1989-1990)*. 1. vyd. Třebíč: Akcent, 2010. 489 s. s. 349

odmítají její zrušení: „V pondělí 16. ledna přijala rada KC OF s velkou nelibostí informaci, že předseda vlády Čalfa a ministr vnitra Sachr jsou zásadně proti úplné likvidaci StB, a to s odůvodněním, že každý stát potřebuje tajnou polici jako účinný nástroj proti cizím rozvědkám, mafím a teroristickým skupinám.⁴⁴ Většina rady byla však pro úplné zrušení StB. Poslední lednový den roku 1990 byla tedy StB zrušena a její příslušníci byli převeleni do zálohy. Zároveň byla zřízena i Prověřková komise, která měla u každého člena rozhodnout, zda může ve službě zůstat. Každá komise měla zástupce z řad OF. Nové spory mezi R. Sachrem a komisemi vznikly hned záhy. Ministr chtěl totiž z kontrol vyjmout 1500 bývalých členů StB, čímž by se jim vyhnula téměř polovina členů.

V polovině dubna 1990 začaly opět demonstrace. Veřejnost požadovala odstoupení ministra vnitra R. Sachra, protože několik významných vyšších funkcionářů si stále drželo své postavení. Koordinační centrum nakonec zvolilo kompromis. R. Sachr byl ponechán ve své funkci, ale na místa jeho náměstků byli zvoleni důvěryhodní lidé – Jiří Müller a Jan Ruml z OF. R. Sachr předpokládal, že si některé bývalé funkcionáře prozatím a ponechá a zvýší nad nimi kontrolu. Z jednání ministra bylo patrné, že se na svůj úřad příliš nehodí. V zájmu vůdčích osobností státu však bylo, aby politická struktura vydržela až do plánovaných voleb v červnu.

⁴⁴ SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2003. 507 s., [12] s. obr. příl. Obzor. s.358

Hlavní přínos revoluce

Jedním z nejdůležitějších přínosů revoluce byla svoboda. Jedná se o svobodu fyzickou, tak i o svobodu slova, kterou nyní máme v rozhlase či televizi. Další nově nabytou svobodou byla i svoboda tisku, který konečně přestal podléhat cenzuře a každý mohl psát to, co si skutečně myslel. Při rozhovoru se lidé nemusí bát projevit svůj názor, aniž by měli obavy o svou další budoucnost, kdyby je zaslechl někdo nepovolaný. Opomenout nesmíme ani svobodné shromažďování. Lidé mohli konečně cestovat do všech zemí a svobodně vyznávat jakékoli náboženství.

Důležitou novinkou režimu se stala také korupce, která byla považována za výsledek zkaženosti toho minulého. Peníze měly jinou hodnotu než dnes a lidé tak prakticky nemohli hromadit majetek jako je tomu nyní. Vznikající konzumní společnost se podřizovala penězům. Peníze změnilly vztahy mezi lidmi a vzniklo z nich velmi významné pouto. Cílem této společnosti bylo zboží, které bylo možné získat pouze za peníze, které jsou nedílnou součástí života. Nesporná je však i problematika peněz: *„Penězům však chybí jakékoli kvantitativní určení. Kvantitativní zvětšování je jediným způsobem jsoucna a pohybu, které peníze mají – nekonečného pohybu. Jejich trýzeň je v neschopnosti sebeuspokojení – s každým novým přírůstkem nabývají nových hranic, nového omezení, které se nesnáší s jejich podstatou.“*⁴⁵ Peníze neznamenají rozvoj osobnostních vlastností. Jsou pouze předmětem, který člověk drží a může ho také velmi lehce ztratit. Přesto však peníze poskytují postavení, prestiž a neomezenou vládu nad celým světem.

Zásadním rozdílem v pracovní činnosti bylo, že povinnost pracovat měli všichni. Tedy i ti bohatí. Korupce se tenkrát týkala hlavně nedostatkového zboží a služeb. Ekonomika byla centrálně plánovaná. A velké množství zboží bylo nedostatkové: *„Bylo samozřejmě smutné vidět, že u nás chyběl toaletní papír i jiné základní zboží. V určité fázi centrální řízení ztrácelo možnost ovlivňovat věci k lepšímu. Aby se ale nastartovalo něco lepšího, to nikdy nevznikne nějakým usnesením.“*⁴⁶ Demokratická společnost je

⁴⁵ DOLEJŠÍ, Miroslav. *Analýza 17. listopadu 1989*. V Brně: Guidemedia, 2014. 191 s. Retro, s. 97

⁴⁶ ŠTĚPÁN, Miroslav a Petr HOLEC. *Miroslav Štěpán: můj život v sametu, aneb, Zrada přichází z Kremli*. V Praze: Malý princ, 2013. 247 s., [8] s. obr. příl. s. 21

často vykládána jako společnost harmonická. Tento společenský obraz se nezakládá na pravdě, protože mezi lidmi sice vládne mír formální, ale ve skutečnosti mezi nimi stále převládají boje a nenávisť.

Osobnosti revoluce

Václav Havel

Václav Havel byl dramatik a spisovatel, který patřil mezi významné signatáře Charty 77. Pocházel ze známé pražské rodiny. Otec V. Havla společně se svým bratrem založili filmové ateliéry Barrandov. Toužil po studiu humanitních oborů, ale nebyl přijat. V humanitním oboru se vzdělával až později ve večerní škole. Věnoval se divadlu, ale brzy byl propuštěn a jeho hry se nesměly vydávat. Marta Kubišová o tom, jak na ní působil V. Havel, řekla: „*Jako medvídek. Medvídek! A já jsem vždycky tajně říkala Medvíd. Ale nikdy bych si nedovolila říct mu, ty jsi Medvíd. To ne.*“⁴⁷

Počátkem roku 1976 se V. Havel sešel s Ivanem Martinem Jirousem, který byl také známý pod přezdívkou Magor. Tento muž byl jedním z hlavních představitelů undergroundu. Jejich práce se spojovala hlavně s poezií, ve které líčili svůj pohled na život bez zbytečných příkras. Nezávislost ducha V. Havla se stala undergroundovým symbolem a ty ho začali zobrazovat jako mýtizovaného hrdinu. V básních se objevovala také jeho manželka Olga Havlová, která je zobrazována jako světlá a ochranná bytost. V. M. Jirous přehrával V. Havlovy skladby skupiny *The Plastic People of Universe*. V. Havel věděl, že mladá generace touží po spravedlnosti a svobodě a v této skupině spatřil své opoziční spojence. V. Havel vždy patřil mezi příznivce a obhájce undergroundu, který se tedy velmi snadno stal součástí disidentského hnutí: „*Zatímco ,hlavní proud‘ českého disentu tvořili tvůrci a intelektuálové, kteří bývali v šedesátých*

⁴⁷ DRAŽAN, Jan, Jan PERGLER a Ondřej NĚMEC. *Náš Václav Havel: 27 rozhovorů o kamarádovi, prezidentovi, disidentovi, a šéfovi*. Vydání první. Praha: Nakladatelství Zed', [2016]. 384 stran. S. 20

letech součástí kultury veřejné a někdy i oficiální, ale husákovská normalizace je z ní vytlačila – muži a ženy undergroundu se o účast ve veřejné kultuře nikdy ani nepokoušeli.“⁴⁸ Disent se pokoušel o diskusi s mocí. Underground ji naopak úplně odmítal respektovat. Normalizace tyto dvě skupiny lidí spojila v jednu. Nicméně hudebníci i jejich příznivci byli brzy na to zatčeni. Komunisté očekávali hladký průběh jejich odsouzení, považovali totiž skupinu za ohrožující obzvláště pro mladší generaci. Václav Havel zařídil rozhovor na rozhlasové stanici *Svobodná Evropa*. Veřejnost začínala chápat, že svoboda je ještě více ohrožená. Na podzim začali signatáři připravovat text Charty 77.

Text Charty 77 formuloval především Jan Patočka a Václav Havel. J. Patočka byl pro V. Havla důležitou osobou a velkým vzorem, jak sám dokládá: „*Později, v okamžiku, kdy se stává prezidentem, Havel začíná Patočkovo jméno systematicky zmiňovat v oficiálních projevech jakožto historicky nejmladší jméno v litanii symbolů české národní identity a českého boje za svobodu.*“⁴⁹ Oficiálně autor Charty 77 však nebyl znám. V. Havel sám s tímto textem obcházel lidi, o kterých se domníval, že případné nepříjemné následky zvládnou bez příliš velkých potíží. Naopak podpisy rozmlouval lidem, kteří by politickým znevýhodněním trpěli příliš. Veřejná bezpečnost je však bedlivě sledovala. Byli chyceni a sebrali jim výtisky Charty. Následovala série výslechů. Dne 14. ledna 1977 byl V. Havel uvězněn. Vládnoucí strana očekávala, že tím signatáře zastraší, ale nebylo tomu tak. Za několik dní byl obviněn: „*Teprve za několik dní byl obviněn z trestného činu podvracení republiky za otevřený dopis Dr. Husákovi z dubna 1975 a jako hlavní iniciátor a organizátor Charty 77 a byla na něho uvalena vazba.*“⁵⁰ V. Havel své první uvěznění snášel fyzicky špatně a napsal žádost o propuštění. Na to KSČ čekala. Přinutili ho vzdát se svého postu mluvčího v Chartě 77. Byla vydána zpráva, že V. Havel se od Charty odvrátil. V. Havel si tento krok velmi

⁴⁸ PUTNA, Martin C.. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Vyd. 2. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011. 383 s. Edice Knihovny Václava Havla, sv. 3. S. 166

⁴⁹ PUTNA, Martin C.. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Vyd. 2. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011. 383 s. Edice Knihovny Václava Havla, sv. 3. S. 145

⁵⁰ KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel: životopis*. Vyd. 1. Autor úvodu Jiří GRUŠA. Brno: Atlantis, 1991, 175 s., S 83

vyčítal a znovu se dal do práce. V Londýně byl zveřejněn rozhovor, ve kterém V. Havel mluvil o svém uvěznění a podvracení republiky. Budoucí prezident byl do sametové revoluce uvězněn ještě dvakrát.

Obraz o tom, jak probíhalo věznění V. Havla, si můžeme udělat v jeho knize *Dopisy Olze*, které byly přeloženy i do dalších cizích jazyků. Na začátku knihy píše V. Havel pouze praktické věci o svých potřebách nebo o jejich domácnosti. Druhá polovina dopisů má poněkud jiný ráz: „*Od léta 1980 však začíná proměňovat dopisy manželce ve filosofický traktát o hlubším rozměru vězeňské zkušenosti, o niterném prožitku tajemného řádu světa a o pocitu odpovědnosti, jež plyne z tohoto prožitku.*“⁵¹ Ve vězení v Heřmanicích a na Borech panovala přísná kontrola dopisů. V. Havel mohl psát pouze nejbližší rodině, tedy manželce Olze, bratru Ivanovi a jeho manželce Květě.

Dne 3. září 1988 se konal folkový festival v Lipnici, na kterém se V. Havel postavil po devatenácti letech na pódium: „*Moderátor Jan Rejžek pozval na pódium Václava Havla a představil ho jako spisovatele a dramatika. Publikum přivítalo disidenta bouřlivým potleskem. Poté odvážný konferenciér položil svému hostu několik otázek.*“⁵² Diváci byli nadšení, pořadatelé dokonce museli V. Havla přivést zpět na pódium a lidé začali žádat o autogramy. Tento festival byl samozřejmě příští rok na seznamu zakázaných aktivit. V září 1988 byla plánovaná schůze na Hrádečku, avšak Státní bezpečnost k němu uzavřela všechny příjezdové cesty.

V říjnu 1988 začali signatáři připravovat manifest *Demokracie pro všechny*. Úkolem policie samozřejmě bylo zabránit šíření manifestu mezi širší vrstvy obyvatelstva, proto brzy začalo trestní stíhání všech, kteří se přihlásili k tomuto manifestu, čímž se jeho šíření značně zkomplikovalo: „*Šířit manifest mezi lidmi nespojenými s Chartou a disentem se ovšem ukázalo jako limitované. Do pádu diktatury v listopadu 1989 se k manifestu připojilo jen 949 lidí (o tisíc méně než k Chartě 77 za 12 let), většina z nich jen podepsala a dál nevyvíjela žádnou aktivitu. Hnutí existovalo v podobě zárodků politických stran, jakýchsi diskusních klubů s omezenou*

⁵¹ PUTNA, Martin C.. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Vyd. 2. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011. 383 s. Edice Knihovny Václava Havla, sv. 3. S. 184

⁵² SUK, Jiří. *Politika jako absurdní drama: Václav Havel v letech 1975-1989*. Vyd. 1. V Praze: Paseka, 2013. S. 256

působností.“⁵³ Všichni signatáři byli dne 27. října zadrženi na 96 hodin, aby se nemohli zapojit do nepokojů v ulicích. Domovní hlídka samozřejmě navštívila i V. Havla v Hrádečku a v pražském bytě. Na Václavském náměstí se konalo shromáždění na oslavu republiky. Mnoho lidí bylo napadeno a zadrženo. Došlo i k útokům na nevinné lidi. Tento zásah nebyl přiměřený. Přestavba demokratizace tedy vypadala zcela jinak, než si občané představovali. Policie čekala na událost, díky které bude možné zavřít V. Havla na delší dobu.

V revolučním čase

Dne 17. listopadu 1989 byl Václav Havel na Hrádečku, protože nechtěl být záminkou pro násilné potlačení poklidné demonstrace a také nechtěl znovu skončit ve vězení. Jeho manželka Olga však byla v průvodu. Disidenti nečekali, že tato manifestace se stane jasným koncem komunistického režimu. Již druhý den měl vůdce opozice situaci pevně v rukou, i přesto, že se demonstrace nezúčastnil. O den později se v Realistickém divadle setkali divadelníci. V. Havel se běžně stýkal s mladší generací a s lidmi z různých divadel. Mladá generace zde odhlasovala svou divadelní stávkou. Ihned po vyhlášení stávky se k nim připojili také výtvarníci. Právě toho večera se zde sešlo několik set lidí, kteří společně založili *Občanské fórum*. Podle E. Kriseové si naslouchající dav myslel: „*Mnozí tu poprvé viděli Václava Havla na pódiu. Připadal jim, jak mi říkali, příliš roztomilý a málo nebezpečný. Neuměl řečnit, stejně jako mluvčí Charty Saša Vondra, přítel, který ho uvedl. Ale všimli si, že ví, co říká, že má promyšlený program.*“⁵⁴ V. Havel zde spojil lidi s různými názory a formuloval to, co lidé už vlastně věděli. Shromáždění zde diskutovali hlavně o tom, jestli má smysl vyjednávání s představiteli moci.

Dne 21. listopadu 1989 domluvilo *OF* schůzku s Ladislavem Adamcem, který odmítl jednat s Václavem Havlem. *Občanské fórum* však odmítlo přijít na schůzku bez

⁵³ SUK, Jiří. *Politika jako absurdní drama: Václav Havel v letech 1975-1989*. Vyd. 1. V Praze: Paseka, 2013.s.270

⁵⁴ KRISEOVÁ, Eda. *Václav Havel: životopis*. Vyd. 1. Autor úvodu Jiří GRUŠA. Brno: Atlantis, 1991, 175, s. 147

V. Havla a vzalo ho s sebou. Na jednání samozřejmě nebyl puštěn. Jan Ruml mluví o jednání, na které šel místo V. Havla: „*Já, který jsem byl nejradiálnějším z chartistů, jsem nakonec šel místo Havla na první jednání s Adamcem. Strašně jsem si to tehdy vyčítal, ale nakonec to mělo svůj význam, protože Adamec před námi sháněl informace a ubezpečil nás, že žádná vojska zasahovat nebudou.*“⁵⁵ V. Havel měl pravdu, když před tím vyloučil vojenský zásah. Samotnému mu bylo jasné, že je v zájmu *Občanského fóra*, aby na jednání nechodil. Den poté promluvil V. Havel na balkóně Melantrichu ke shromážděnému davu. Ozvučení projevu V. Havla dodali zvukaři rock’n’rollových kapel. Na balkóně ten den nepromluvil pouze V. Havel, ale i různí dělníci, studenti a herci. Marta Kubišová v tento den zazpívala naší hymnu. Na balkóně se objevil také zpěvák Karel Kryl a o tři dny později přilétl zpět do Československa i hudebník Jaroslav Hutka. Václav Havel neustále zdůrazňoval nenásilný průběh revoluce.

Skupina předních disidentů si dlouho bála položit otázku, kdo bude dalším prezidentem. Všichni byli inteligentní a vzdělaní, ale nikdo z nich neměl dostatek potřebných zkušeností. V. Havel byl hlavní postavou českého disidentu a také vůdčí osobností *Občanského fóra*, proto byl nejvhodnějším kandidátem: „*Stal se jím však i díky svému rozvážnému a umírněnému, ale přitom rozhodnému - když bylo zapotřebí - vystupování. Přinejmenším podprahově se jím stal i díky svému smyslu vystihnout a rozvíjet specifickou atmosféru sametové revoluce, tedy jak ony prvky divadelní, tak ony prvky spirituální.*“⁵⁶ V. Havel moc dobře věděl, že se od něj očekává více než od jiného jeho prezidentského předchůdce. Jeho zvolení prezidentem bylo totiž výsledkem revoluce.

Vhodným kandidátem na post premiéra se stal Marián Čalfa, který se v neodposlouchávané kanceláři sešel s V. Havlem a domluvili se na novém mocenském uspořádání. Tehdejší vedoucí prezidentské kanceláře Karel Schwarzenberg se o V. Havlovi vyjádřil takto: „*Já jsem byl přesvědčen už předtím, že je budoucí prezident.*

⁵⁵ DRAŽAN, Jan, Jan PERGLER a Ondřej NĚMEC. *Náš Václav Havel: 27 rozhovorů o kamarádovi, prezidentovi, disidentovi, a šéfovi*. Vydání první. Praha: Nakladatelství Zed', [2016]. 384 stran.s. 65

⁵⁶ PUTNA, Martin C.. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Vyd. 2. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011. 383 s.Edice Knihovny Václava Havla, sv. 3. S. 248

*Dokonce byl živoucí obět' mého uvažování. Protože jsme takhle seděli s Prečanem a debatovali a Václav Havel si postěžoval, že už nemůže všechno stihnout. A já jsem řekl, že není možné, aby budoucí československý prezident neměl tajemníka.*⁵⁷ Havlova cesta na Hrad ovšem nebyla tak snadná. On sám se příliš nechtěl ujmout role prezidenta, ale OF mu tuto roli chtělo svěřit. Jeho zvolení se vlastně očekávalo, protože byl po celá dlouhá léta vůdčí postavou opozice. V. Havel si byl vědom, že s touto funkcí je spojena ztráta soukromí a další překážky. Ke svému rozhodnutí potřeboval také souhlas své manželky Olgy Havlové. Veřejnost mluvila v položertu o V. Havlovi jako o svém novém králi a srovnávala ho také s bývalým prezidentem Tomášem Garrigueem Masarykem: *„Havel byl vnímán jako ten, kdo má povinnost obnovit onen skutečný, ‚masarykovský‘ a ‚královský‘ řád – a kdo má právo ony staré tradice vzít, přetvořit je a oživit, aby odpovídaly nové době a novému řádu. A rovněž – aby odpovídaly duchu a stylu muže, který nyní usedl na Hradě a v Lánech.*⁵⁸

Když dne 10. prosince 1989 jmenoval Gustav Husák novou vládu, sám ze své prezidentské funkce odstoupil. Herec Jiří Bartoška v tento den oznámil na Václavském náměstí, že Václav Havel je kandidátem na budoucího prezidenta. Nebyl samozřejmě jediným kandidátem. Proti němu stáli Čestmír Císař, Valtr Komárek, Zdeněk Mlynář a Alexander Dubček. A. Dubček doufal, že první svobodné volby situaci změní a prezidentem se po uplynutí šesti měsíců stane on. Kandidaturu na prezidenta předkládal poslancům Sněmovny lidu a Sněmovny národů M. Čalfa, který o V. Havlovi řekl: *„Pan Václav Havel je dnes nejvýznamnější představitel zápasu o mravnost demokratické politiky. Jeho život je příkladem člověka, který stojí za svými názory i navzdory perzekuci. Přímočarost jeho politické aktivity, ať už jako člena Klubu angažovaných nestraniků v roce 1968, zakladatele a prvního zástupce Charty 77, či předního představitele Občanského fóra ukazuje na jeho mravní velikost i na velké zkušenosti z práce mezi lidem. Tím si získal úctu všech, kteří dokážou rozumně zhodnotit význam charakterových vlastností politika v moderní době. Mravní zásadovost pana Václava*

⁵⁷ DRAŽAN, Jan, Jan PERGLER a Ondřej NĚMEC. *Náš Václav Havel: 27 rozhovorů o kamarádovi, prezidentovi, disidentovi, a šéfovi*. Vydání první. Praha: Nakladatelství Zed', [2016]. 384 stran. S. 12

⁵⁸ PUTNA, Martin C.. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Vyd. 2. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011. 383 s. Edice Knihovny Václava Havla, sv. 3.. S. 264

*Havla je zárukou, že demokratický dialog zůstane základem našeho nově se formujícího politického režimu.*⁵⁹

⁵⁹ PŘEVŘÁTIL, Rudolf. Federální shromáždění zvolilo hlavu státu – Václav Havel prezidentem ČSSR. *Rudé právo*. 30.12. 1989, S.1

Nový prezident

Prezidentské počátky nebyly pro V. Havla vůbec snadné. Věděl, že v kanceláři prezidenta republiky nenajde mnoho lidí, se kterými půjde navázat dobré pracovní vztahy, proto si zvolil tým poradců, který sestavil ze svých přátel. Tento tým byl neformálně nazýván jako „pytel blech“ a měl deset členů. Jako další člen byl přibrán slovenský zástupce Milan Kňažko, který se později stal prezidentovým velkým kritikem. Brzy přibyl do skupiny poradců také Karel Schwarzenberg, který byl po celý dlouhý čas v zahraničí, ale přesto byl také členem opozice a financoval její aktivity. Tento muž se stal ředitelem Kanceláře prezidenta republiky. Petr Pithart mluví o vztahu Občanského fóra a nově zvoleného prezidenta, jejichž komunikace nebyla bezproblémová: „*Prostě jsme se k němu nemohli dostat. Havel začal dělat zahraniční politiku, Občanské fórum ho moc nezajímalo, jednou za šest neděl jsme se někde sešli, bylo vidět, že ho to moc nebaví. On se na to Občanské fórum vykašlal, byl rád, že je z toho pytle blech pryč.*“⁶⁰ P. Pithart dokonce tvrdil, že se o *Občanské fórum* prezident přestal zajímat.

První oficiální práce prezidenta proběhla: „*V pondělí na Nový rok 1990 vykonal Havel svůj první důležitý oficiální akt: pronesl tradiční novoroční prezidentský projev. Ten byl stejně revoluční jako události, které mu předcházely.*“⁶¹ Ve svém prvním projevu se zmínil občanům o žalostném stavu národního hospodářství, životního prostředí a také morálky. Václav Havel také podnikl výpravu do plzeňského vězení na Borech, kde trávil svůj trest odnětí svobody dva roky. Při této návštěvě chtěl ještě jednou navštívit svou bývalou celu. Zdůrazňoval osobní odpovědnost a byl odpůrcem kolektivní viny. Prezident byl skvělý autor projevů, ale řečnické nadání mu naopak chybělo. O jeho projevech říkal M. Žantovský: „*Mluvil poměrně tiše, hluboko*

⁶⁰ DRAŽAN, Jan, Jan PERGLER a Ondřej NĚMEC. *Náš Václav Havel: 27 rozhovorů o kamarádovi, prezidentovi, disidentovi, a šéfovi*. Vydání první. Praha: Nakladatelství Zed', [2016]. 384 stran. S.217

⁶¹ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 1. vyd. Praha: Argo, 2014, 564 s., [48] s. obr. příl. S.345

posazeným hlasem, s trochu váhavým přednesem, který byl ihned rozeznatelný podle ráčkování.“⁶²

Mezi další prezidentovy důležité kroky patřilo udělení všeobecné amnestie. Propuštění byli všichni až na nejhorší zločince. Z celkového počtu 31 000 tisíc vězňů se jednalo o 23 000 lidí. Tento krok byl u některých občanů ostře kritizován. Lidé se báli, že se do společnosti díky vězňům dostane více zločinu, ale to se naštěstí nestalo. V. Havel svého rozhodnutí nikdy nelitoval a nebál se svůj názor obhájit: *„Byl přesvědčen, že k tomu, aby mohl stát vykonávat spravedlnost, musí se nejdříve řídit vládou zákona a respektovat právo na spravedlivý proces, což bylo komunistům naprosto cizí.*“⁶³

Brzy na to vyrazil nový prezident na svou první služební cestu do Mnichova a Berlína. Pro V. Havla to bylo po dvaceti letech poprvé, co mohl svobodně vycestovat za hranice země. I za tento výběr služební cesty se snesla na prezidenta vlna kritiky. Podle některých obyvatel měla jeho zahraniční cesta začít v Bratislavě, i když Slovensko nebylo zahraničím, přece jen to byla odlišná část naší země. P. Pithart našel pro směr jeho cesty vysvětlení: *„Bylo jasné, proč tam jede. Dramatický pokus režiséra jet jakoby vstříc té největší tragédii v moderních českých dějinách a nějak ji začít – odestávat. A tam se s Weizsäckerem dohodli, že přijede 15. března do Prahy, přijde na Pražský hrad a objeví se v okně, ze kterého Hitler mával Pražanům. Zase symbol. I když mi to přišlo trochu moc.*“⁶⁴ Vyčítali mu, že ho nezajímalo, jaká je nálada v jeho zemi, ale na prvním místě pro něj bylo zahraničí. Plusovým bodem pro něj nebyl ani výběr měst. Tato města totiž v občanech vyvolávala negativní konotace.

Celý stát se měl najednou obrátit z nesvobodného ve svobodný. Úkolem prezidenta je svou roli reprezentovat doma i ve světě. V této roli byl V. Havel velmi úspěšný. Nová doba si žádala také nový politický systém. V. Havel se přikláněl k většinovému volebnímu systému. Většina jeho spolupracovníků však byla proti. Posun

⁶² ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 1. vyd. Praha: Argo, 2014, 564 s., [48] s. obr. příl.. S.346

⁶³ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 1. vyd. Praha: Argo, 2014, 564 s., [48] s. obr. příl... S.348

⁶⁴ DRAŽAN, Jan, Jan PERGLER a Ondřej NĚMEC. *Náš Václav Havel: 27 rozhovorů o kamarádovi, prezidentovi, disidentovi, a šéfovi*. Vydání první. Praha: Nakladatelství Zed', [2016]. 384 stran. s. 219

k novému pojetí potřebovala také prezidentská kancelář. Kancelář, do které přišel, se té silně a výkonné, kterou měla být, vůbec nepodobala: „*Místo, kam se svými deseti poradci přišel, se něčemu takovému nepodobalo ani vzdáleně. Neexistovala žádná dokumentace, žádné úřední postupy a žádné směrnice. Nebyl tam vozový park ani počítače, a dokonce ani elektrické psací stroje. Nebyl tam žádný personál, žádné sekretářky, žádní protokolisté, žádné spojení, žádná analýza a žádné plánování. A přesto se to všechno muselo sehnat a uvést do provozu během pár dní.*“⁶⁵

Pracovní prostředí kanceláře také nevypadalo právě útulně. Do modernizace Hradu se pustil téměř okamžitě. Tímto úkolem pověřil architekta Bořka Šípka. Šípkovy hradní změny budily u ostatních rozpaky, ale nový prezident z nich byl nadšený, protože V. Havel měl smysl pro grotesknost, karnevalovost a bohémství. V tomto se poněkud odlišoval od T. G. Masaryka, ke kterému byl často přirovnáván. Reformou prošla i hradní stráž, která vyměnila zelené uniformy za nové – světle modré kabáty s černým a bílým lemováním. Tyto uniformy navrhl filmový výtvarník Theodor Pištěk, pro kterého při navrhování nebyla důležitá žádná vazba na historii. Došlo také ke změně hudby. Prezident byl velký perfekcionista, proto s ním mnohdy nebyla snadná práce. V. Havel nezanedbával ani občany a pravidelně se zúčastňoval pořadu *Hovory z Lán* – „*Hovory z Lán byly vysílány každý týden, mimo prázdniny a mimo občasné pauzy z důvodu cest či nemoci, od března 1990 do července 1992, kdy Václav Havel složil funkci československého prezidenta.*“⁶⁶ Po zvolení V. Havla českým prezidentem byl tento pořad obnoven.

⁶⁵ ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 1. vyd. Praha: Argo, 2014, 564 s., [48] s. obr. příl. S.345, s. 356

⁶⁶ PUTNA, Martin C.. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Vyd. 2. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011. 383 s. Edice Knihovny Václava Havla, sv. 3. S. 281

Další osobnosti revoluce

Nejvýznamnějším vůdcem studentů se stal Šimon Pánek z Přírodovědecké fakulty UK. Působil také jako jeden z předsedů Koordinačního stávkového výboru. Cílem jeho aktivit bylo vytvořit skupinu studentů, která by šířila osvětu a důležité informace. Dne 17. listopadu 1989 nebyl tento student vůbec v Praze, ale jakmile se doslechl o událostech, které provázely manifestaci, rychle přijel. Dne 20. listopadu vylezl na Albertově na zábradlí a přečetl body a rozhodnutí o stávce. Mezi jeho další funkce patřilo: „*Šimon Pánek byl také spojkou mezi Občanským fórem a studenty. Účastnil se jednání s vládou a musel být u jejich příprav. Proto byl členem zvláštního týmu V. Havla.*“⁶⁷ Š. Pánek byl také vyznamenán medailí *Za zásluhy* a získal cenu *Evropan roku*.

Dalším revolucionářem z řad studentů byl vydavatel *Revolver Revue* Alexandr Vondra. Tento student se zařadil od roku 1989 mezi mluvčí Charty 77 a byl také jedním z autorů petice *Několik vět*. V knize *Albertov 1989* popisuje demonstraci ze 17. listopadu 1989 těmito slovy: „*Z Albertova se šlo na Vyšehrad a z Vyšehradu – navzdory zákazu, ale v podstatě v souladu s očekáváním všech – na Václavské náměstí. Postupně se přidávali další občané a na nábřeží musel průvod čítat dobrých padesát tisíc lidí. Když jsme se na Palackého náměstí ohlédli, nebyl vidět začátek ani konec. Všichni skandovali: Jakeše do koše, Na Štěpána bez Štěpána, Mohorita od koryta, Komunismus komunistům atd.*“⁶⁸ A. Vondra byl také mezi zakladateli *Občanského fóra*. Po revoluci, v letech 1990–1992, působil i jako poradce prezidenta V. Havla.

⁶⁷ NOVOTNÁ, Eva, Jaroslav CUHRA a Marie NOVOTNÁ. *Albertov 1989: 20. výročí Sametové revoluce : katalog výstavy 17.11.2009-10.1.2010*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2009,s.23

⁶⁸ NOVOTNÁ, Eva, Jaroslav CUHRA a Marie NOVOTNÁ. *Albertov 1989: 20. výročí Sametové revoluce : katalog výstavy 17.11.2009-10.1.2010*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2009,s.22

Učebnice jako didaktické médium

Učebnice je vlastně kniha, která obsahuje didakticky zpracované učivo. Je také součástí vzdělávacích programů, které vymezují v rámci učebních osnov obsahy vzdělávání v jednotlivých předmětech, které za svou oporu považují učebnice. Učivo můžeme rozdělit na podstatné a doplňkové. V učebnicích musíme z tohoto dělení také vycházet. Vzdělávací dokumenty jsou v tomto směru velmi důležité: „*To znamená, že různé kurikulární dokumenty určitým způsobem determinují konstruování učebnic, samozřejmě především pokud jde o obsahy vzdělávání, tj. učebnice musí svým obsahem korespondovat s těmi obsahy, jež jsou stanoveny kurikulárními dokumenty, musí respektovat jejich hodnotové orientace apod.*“⁶⁹ Učebnice patří mezi materiální prostředky zajišťující výuku. Dnes se ve velké míře využívají multimediální programy, kde je možné spojení více aktivit najednou. Tyto elektronické učebnice mají často jiné členění, které bývá detailnější – časté je zde členění na část výkladovou, procvičovací a testovací. S elektronickým textem může uživatel komunikovat a je více aktivizován. K jejich obsahu se řadí také zvukové a vizuální ukázky.

Ve výuce se však používají i jiné texty než pouze učebnicové. Učebnice je pouze jedním druhem didaktického textu, ale stále patří mezi ty nejrozšířenější. Mezi další didaktické texty můžeme zařadit kromě učebnic také cvičebnice, čítanky, slabikáře, sborníky, didaktické příručky, sbírky, slovníky, odborné tabulky, testy, mapy a atlasy. Učebnice je těmito dalšími texty často doplňována. Soubor textů, které se používají k výuce jednoho předmětu bývá označován jako didaktický textový komplex. Nakladatelství dále vydávají celé řady navazujících učebnic pro jednotlivý předmět. Jako důležitý obsah můžeme označit: „*Školní učebnice musí být nutně vybaveny aparátem řídicím učení a musí být přizpůsobeny věkovým schopnostem žáků.*“⁷⁰ Informace v učebnicích bývají prezentovány jako informace základní.

Učebnice se dnes chápe jako médium prostřednictvím, kterého řídí učitel edukační proces. Každá učebnice má svou transformační a informační funkci.

⁶⁹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. 148 s., s. 14

⁷⁰ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. 148, s. 18

Z hlediska funkce informační je to předávání poznatků, dovedností a hodnot žákům. Transformační funkce spočívá ve vědeckých informacích, které jsou změněny, tak aby je žáci v učebním procesu dokázali zpracovat. Mezi další funkce učebnice patří systematizační, zpevňovací a kontrolní, sebevzdělávací, integrační, koordinační a rozvojově výchovná. Funkce učebnic má však také praktický význam: „*Umožňuje objasňovat, co jsou konkrétní nositelé jednotlivých funkcí v učebnici. Aby totiž učebnice mohla plnit různé své funkce, musí být k tomu náležitě vybavena, musí v sobě zahrnovat takové komponenty, jež jsou schopny realizovat dané funkce.*“⁷¹

Každá učebnice se skládá z jednotlivých komponentů, které v učebnici plní svou funkci. Základním komponentem učebnice je text. Text můžeme dále rozdělit na: motivační, výkladový, regulační, ukázky a příklady, cvičení, otázky a prostředky zpětné vazby. Učebnice často obsahují vysvětlující text a obrazový materiál. Z čehož vyplývá, že: „*text jakožto verbální textový komponent je nejdůležitější a rozsahem obvykle největší složka učebnic. Je to tedy ta část učebnice, která je vyjádřena jazykovými prostředky (slovně). Verbální text v učebnicích má své specifické charakteristiky, které jsou podrobovány různým měřením a experimentům.*“⁷² Slovo text se používá i pro označení učebnice jako celku. Na učebnici je totiž pohlíženo jako na didaktický text.

U didaktického textu není důležité, zda je text tištěný, na počítači nebo verbálně přednášený, protože: „*didaktický text je tedy pojímán obecně jako útvar nesoucí nějakou didaktickou informaci – to znamená informaci ztvárněnou tak, aby mohla fungovat v komunikaci mezi nějakým edukátorem (vyučujícím subjektem) a nějakým edukantem (učícím se subjektem).*“⁷³ Aby se žák z učebnice něčemu naučil, je nutné, aby pochopil její text. Porozumění textu je velmi složitá činnost. Na procesu učení se podílí kognitivní kompetence i poznatková struktura textu.

Učebnice často nerespektují jazykovou vybavenost, která přísluší žákům v určitém věku. Věty v textu jsou často příliš složité a dlouhé. Z opačného pohledu však

⁷¹ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. 148 s., s. 20

⁷² PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. 148 s., s. 24

⁷³ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. 148 s., s. 25

žákům často chybí dovednosti, které jsou důležité pro pochopení textu. Nejsou schopní text adekvátně zpracovat a vybrat z něj důležité informace. S tímto problémem souvisí funkční negramotnost: „*Tímto termínem se označuje to, že i v ekonomicky nejvyspělejších zemích je určitá vrstva lidí, kteří sice absolvovali základní nebo i střední školy, ale přesto nejsou schopni zpracovávat (chápat) určité texty.*“⁷⁴ Tito lidé mají potom problémy správně pochopit návod na užívání léků nebo třeba nedokážou napsat životopis. Důležitým prvkem je i stimulační charakteristika textu, mezi kterou patří změny typu písma, velikosti písma nebo barev.

Opomíjet nesmíme ani motivační a zájmové charakteristiky jednotlivých žáků. Subjektivní poznávací potřeby se u každého jedince liší. Ve velké míře ovlivňují i postoje žáků k učebnicím, to jak často je používají a s jakou ohleduplností s učebnicí zacházejí. Neméně důležité jsou komunikační vlastnosti textu. Do této oblasti spadá třeba množství učiva, které má být žákům předáno v průběhu jedné vyučovací hodiny. Učebnice jsou členěné na kapitoly, odstavce a často také obsahují slovníček pojmů. Mívají i odlišnou kvalitu papíru a rozdílný formát. Pohled na formát učebnic je velmi subjektivní, protože každému vyhovuje jiný. J. Průcha ve své knize shrnuje kapitolu o učebnicích takto: „*Soudobá teorie učebnice není omezena na úzce monodisciplinární pojetí tradiční didaktiky. Je to obor multidisciplinární, který objasňuje učebnici nejen z hlediska jejích funkcí a struktur, ale také ve vztahu k jejím uživatelům a procesům, které při využívání učebnice probíhají.*“⁷⁵

⁷⁴ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. 148 s., s. 30

⁷⁵ PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. 148 s., s. 30

Praktická část

Komparace učebnic dějepisu a občanské výchovy

Učebnice dějepisu pro základní školy a víceletá gymnázia nakladatelství Scientia

Pro komparaci učebnic dějepisu jsem si zvolila učebnice - ČAPKA, František. *Dějepis 9: od roku 1918 do současnosti*. Praha: Scientia, 2004, HÝSEK, Ondřej a Jana BUREŠOVÁ. *Dějepis 9: moderní dějiny*. Olomouc: Prodos, 2015. 144 s. a *Dějepis 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2012. 168 s. Učebnice nejprve analyzuji samostatně a poté provedu jejich komparaci. Téma sametové revoluce se na základních školách vyučuje převážně v devátém ročníku, případně v odpovídajícím ročníku víceletého gymnázia, v rámci novověkých dějin, proto budu pracovat právě s učebnicemi pro devátý ročník.

Učebnice	Dějepis 9, od roku 1918 do současnosti	Dějepis 9, Moderní dějiny	Dějepis 9, Moderní doba, učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia
Nakladatelství	Scientia	Prodos	Fraus
Autor / autoři	ČAPKA, František	BUREŠOVÁ, Jana, HÝSEK, Ondřej	PARKAN, František, MIKESKA, Tomáš, PARKANOVÁ, Vlasta
Vydání	1.	1.	1.
Místo vydání	Praha	Olomouc	Plzeň
Rok vydání	2004	2008	2011
Počet stránek	174	143	166

První analyzovanou učebnicí je Dějepis 9, od roku 1918 do současnosti. Jako jediný autor je zde uveden František Čapka. Vydalo ji nakladatelství Scientia v Praze. Rok vydání je 2004. Řadí se tedy mezi nejstarší z učebnic. Druhou analyzovanou učebnicí je Dějepis 9, Moderní dějiny. Na jejím vzniku se podepsala dvojice autorů – Jana Burešová a Ondřej Hýsek. Vyšla v roce 2008 v Olomouci. Vydalo ji nakladatelství Prodos. Třetí použitou učebnicí je Dějepis 9, Moderní doba, učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. Autorský kolektiv je zde složen z Františka Parkana, Tomáše Mikesky a Vlasty Parkanové. Vydána byla v Plzni v nakladatelství Fraus a je nejmladší ze všech učebnic. Vyšla totiž v roce 2011. Všechny zmíněné učebnice pochází z prvního vydání. Počet stránek učebnic se liší. Nejobsáhlejší je učebnice Scientia se 174 stranami. Učebnice Fraus má stránek 166. Nejméně stránek má učebnice Prodos se 143 stranami.

Na počátku učebnice Scientia najdeme obsah a úvod, po kterém následují opakovací otázky na učivo z minulého ročníku. Obrazové komponenty učebnice jsou bohatě zajištěny pomocí fotografií a grafů. V každé kapitole najdeme časovou přímku s datacemi všech právě probíraných událostí. Všechny nadpisy jsou napsány modrým písmem. V případě názvů kapitol jde o písmo větší. Za každou kapitolou následuje aparát řídicí učení tedy vysvětlivky slov, která by mohla být pro žáky neznámá. Dále zde najdeme důležité události a jejich data.

Na okraji stránky potom nalezneme v rámci aparátu řídicího učení tzv. dějepisné minimum, kde se vysvětlují nové pojmy, se kterými se žák seznámil. Najdeme zde také aparát orientační v podobě knihovničky s uvedenými tituly, které by si mohl žák v případě zájmu prostudovat. Kapitola je zakončena otázkami a úkoly. Na konci učebnice mají žáci závěrečné kontrolní otázky a úkoly k procvičení probraného učiva z celého školního roku. Následuje závěrečný test, ve kterém je 15 otázek a výběr správné odpovědi ze tří možných. Poslední stránky učebnice jsou věnovány seznamu použitého obrazového materiálu. Aparát prezentace učiva je zde poměrně rozsáhlý. Text je členěn na kapitoly, podkapitoly a odstavce. Chybí zde abecedně řazený slovníček pojmů a osobností. V učebnici nenajdeme ani žádné rejstříky, případně klíčové kompetence a očekávané výstupy.

Učebnice od nakladatelství Scientia se zabývá tématem sametové revoluce na pěti stránkách. Sametová revoluce je analyzována zejména v kapitole *Utváření nové demokracie a vznik České republiky*. Jako podkapitoly zde najdeme nadpisy: *Pravda*

vítězí, Spád událostí po 17. listopadu, Nastolení parlamentní demokracie, Chceme do Evropy, Svoboda podnikání, Uvolnění cen a Zánik Československa. Začátek kapitoly je popis života všech obyvatel, kterým dle učebnice prostupovala přetvářka. Lidé říkali na veřejnosti něco jiného než doma. V roce 1975 se konala Helsinská konference, kde se KSČ v čele s prezidentem Gustavem Husákem zavázala k dodržování lidským práv. Tento krok podnítil občany ke vzniku hnutí Charta 77, jejímž cílem bylo: „*Charta 77 žádala po vedení státu, aby byla v Československu uplatňována základní lidská a občanská práva, k jejichž dodržování se prezident Husák v Helsinkách zavázal.*“⁷⁶ Hlavním představitelem hnutí byl V. Havel. V dalším odstavci je citace přímo z prohlášení Charty 77. Několik příznivců Charty 77 bylo uvězněno. Obrazový materiál na této stránce zajišťuje ukázka z dobového tisku a jeho reakce na Chartu 77.

V prvním odstavci se učebnice zmiňuje o mottu *Pravda vítězí*, které se objevilo na standartě prezidenta a fungovalo také jako heslo sametové revoluce. Demonstrace studentů dne 17. listopadu 1989 se opíraly o změny v mezinárodní politice – v Maďarsku a Polsku totiž došlo ke svržení komunistické moci. Další odstavec je napsán kurzívou a je zde obrazový materiál studentů ze dne 17. listopadu 1989 na Národní třídě. V rámci aparátu prezentace učiva se v učebnici popisuje studentská manifestace: „*Odpoledne 17. listopadu 1989 se sešlo na 15 tisíc pražských vysokoškoláků k uctění památky J. Opletala. V průběhu demonstrace dávali studenti jasně najevo svou nespokojenost s režimem. Mnozí nesli transparenty s nápisy Zrušte KSČ, Nechceme vládu jedné strany.*“⁷⁷ Demonstrace totiž po skončení oficiální části nabrala zcela jiný směr. Přesouvající se dav zastavila skupina policistů ukrytých za průhlednými štíty. Učebnice dále uvádí, že některých lidí se zmocnil strach a proto utekli. Jiní třeba chtěli utéct, ale policisté jim to nedovolili a zbili je. Reakce studentů na brutální zásah ozbrojených složek byla téměř okamžitá. O podporu požádali i divadelní herce. Následovaly protestní akce po celé republice a také zavření divadel.

Další podnadpis je věnován *Občanskému fóru*. Na okraji stránky zajišťuje obrazový materiál logo *Občanského fóra*. Do čela *Občanského fóra* se postavil Václav

⁷⁶ ČAPKA, František. *Dějepis 9: od roku 1918 do současnosti*. Praha: Scientia, 2004., s. 146

⁷⁷ ČAPKA, František. *Dějepis 9: od roku 1918 do současnosti*. Praha: Scientia, 2004., s. 154

Havel – jeho fotografii si můžeme prohlédnout na okraji stránky. Z protestních akcí vznikl převrat: „*Po generální stávce 27. listopadu 1989 došlo k významným změnám. Komunistická vláda podala demisi, následně z funkce prezidenta abdikoval G. Husák a koncem prosince byl zvolen novým prezidentem Československa V. Havel (1989-1992). S jeho jménem spojili občané velké naděje a očekávání v lepší společnost.*“⁷⁸ Podle svého nenásilného průběhu získala revoluce i jméno – sametová. Došlo ke zrušení StB a vzniku nových politických stran. Červen 1990 byl ve znamení nových voleb, jejichž vítězem se stalo *Občanské fórum*. Na konci odstavce je také zmínka o nových zákonech – zákon o rehabilitaci občanů pronásledovaných komunistickým režimem a zákon o navrácení soukromého majetku.

Další odstavce je opět napsán kurzívou. V tomto odstavci se dozvíme, jaké změny nastaly v naší společnosti: „*V oblasti školství došlo k odstranění zákona o jednotné škole a ke zkrácení povinné školní docházky na 9 let. Současné bylo možné zřizovat vedle státních škol i soukromé a církevní školy. Všechny církve mohly svobodně žít.*“⁷⁹ Svou činnost mohly opět obnovit také Mnišské řády. Ke změnám došlo i v rámci romské a židovské komunity. Romové začali zakládat své vlastní politické strany, muzea zaměřující se na jejich kulturu a pořádat vlastní kulturní festivaly.

Západní zboží začínalo postupně pronikat na náš trh. Lidé mohli opět svobodně cestovat. Československo vstupovalo do různých organizací. Lidé očekávali, že se naše země hladce začlení do sjednocené Evropy. Toto však nebylo na prvotním plánu: „*Nová vládní moc musela řešit nejen mnoho problémů z nedávné minulosti, ale i ty, které vyplývaly ze současných chyb.*“⁸⁰ Někteří občané byli zklamáni z pomalého vývoje a také z toho, že začlenění do evropské politiky nebylo tak rychlé, jak by si představovali. Hospodaření státu přecházelo z centrálně řízené ekonomiky na ekonomiku tržní. Soukromí vlastníci získávali zpět svůj majetek, který před rokem 1989 patřil státu. Objevila se také privatizace státního majetku. Občané začali hojně nakupovat kupónové

⁷⁸ ČAPKA, František. *Dějepis 9: od roku 1918 do současnosti*. Praha: Scientia, 2004., s. 155

⁷⁹ ČAPKA, František. *Dějepis 9: od roku 1918 do současnosti*. Praha: Scientia, 2004., s. 155

⁸⁰ ČAPKA, František. *Dějepis 9: od roku 1918 do současnosti*. Praha: Scientia, 2004., s. 157

knížky. Činnost některých závodů byla pro nedostatečný odbyt zastavena, čímž začal problém nezaměstnanosti. Hodnota koruny velmi poklesla. Další část kapitoly pojednává o rozpadu Československa a událostech po roce 1990.

Na poslední stránce kapitoly najdeme časovou přímku, která seřazuje všechny důležité události chronologicky za sebou. Časové období přímkou začíná roku 1989 a končí rokem 2004. Pod zelenou dělicí čarou najdeme aparát řídicí učení v podobě vysvětlivek pojmů, které by mohly být nejasné. Najdeme tady třeba definici slova motto, Občanské fórum, euforie, privatizace, priorita, mafiánský, menšinová vláda, bony nebo vekslák. Na ukázkou jedna definice slova: „*Občanské fórum (OF) – politické hnutí vzniklé 19. listopadu 1989 v Praze odmítající komunistický režim a prosazující obnovu demokracie v Československu*“⁸¹ Pod další dělicí čarou si můžeme přečíst důležitá data, třeba 17. listopadu 1989. Na samotném konci kapitoly je aparát řídicí učení obsahující otázky k probranému tématu. Jednou z otázek je, k čemu vlastně došlo a jaký byl průběh sametové revoluce.

Na této učebnici oceňuji zejména dobové ilustrace. Velmi užitečná je samozřejmě časová přímkou, která pomůže žákům dát si události lépe do souvislostí a chronologicky je seřadit. Pro snazší porozumění textu je vysvětlení pro studenty neznámých slov nutností. Praktické jsou také otázky, pomocí kterých může učitel opakovat právě probranou látku: „*Jaké byly představy občanů při hlásání hesla, Chceme do Evropy*“⁸² Některé z nich jsou i na vlastní zamyšlení, a tak pomáhají žákům udělat si vlastní názor na probrané téma. Některé z otázek by mohl učitel použít i v testu nebo při ústním zkoušení. Naopak negativem učebnice je, že některé informace jsou uvedené pouze stručně – v kapitole o Chartě 77 se vůbec nemluví o dalších předních představitelích Charty 77 a zmínka o V. Havlovi není příliš obsáhlá. V učebnici také chybí orientační aparát v podobě jmenného rejstříku.

⁸¹ ČAPKA, František. *Dějepis 9: od roku 1918 do současnosti*. Praha: Scientia, 2004., s. 158

⁸² ČAPKA, František. *Dějepis 9: od roku 1918 do současnosti*. Praha: Scientia, 2004., s. 159

Učebnice dějepisu pro základní školy a víceletá gymnázia nakladatelství

Prodos

Druhou analyzovanou učebnicí je učebnice od nakladatelství Prodos. Sametová revoluce se zde probírá pouze na třech stránkách. Téma sametové revoluce je probíráno v kapitole *Pohledy na svět na konci 20. století*, podkapitola nese název *Výrazné politické změny ve světě a v Československu od poloviny 80. let do poloviny 90. let 20. století*. Název kapitoly je vždy v černé barvě a větším písmem. Název podkapitoly má světle modrou barvu.

Učebnice Prodos začíná úvodem, po němž následuje seznam použitých grafických symbolů. Na počátku učebnice je také obsah. Učebnice neobsahuje žádné podnadpisy, ale pouze nadpisy v modré barvě. Aparát prezentace učiva je rozčleněn na kapitoly a delší odstavce. Stránky učebnice jsou velmi hustě popsané hlavním textem. Obrazový materiál tvoří převážně fotografie. V modrých nebo hnědých rámečcích je možné si přečíst citace z novinových článků, či jiných dokumentů, které nám pomáhají udělat si detailnější představu o popisované době. Učebnice obsahuje také mapy a časové přímky. Na konec každé kapitoly je umístěn aparát řídicí učení, tedy otázky, které slouží pro kontrolu učebního procesu. Na konci učebnice je celoroční opakování, za ním následuje abecední přehled významných osobností, který obsahuje tyto informace: „*Havel, Václav (1936) československý dramatik, politik, disident, první prezident po pádu komunistické vlády*“⁸³ Poslední položkou je orientační aparát obsahující abecední seznam použitých pojmů a seznam map.

V roce 1977 vzniklo sdružení, které mělo prosazovat lidská práva – Charta 77. Mluvčím tohoto sdružení byli Václav Havel, Jan Patočka nebo Jiří Hájek. Charta 77 vznikla díky konferenci o lidských právech v Helsinkách. „*Lidé v Chartě 77 ve svých prohlášeních a dokumentech upozorňovali na porušování lidských práv, nedodržování zákonů a mezinárodních dohod, poukazovali na bezprávi a křivdy, na neřešené problémy v hospodářství a v oblasti životního prostředí.*“⁸⁴ Učebnice zmiňuje i další

⁸³ HÝSEK, Ondřej a Jana BUREŠOVÁ. *Dějepis 9: moderní dějiny*. Olomouc: Prodos, 2015. 144 s., s. 136

⁸⁴ HÝSEK, Ondřej a Jana BUREŠOVÁ. *Dějepis 9: moderní dějiny*. Olomouc: Prodos, 2015. 144 s., s. 118

angažované osobnosti jako Petra Uhla, Jaroslava Šabatu, Václava Bendu a také Jiřího Diensbiera. Existovaly i další aktivity jako Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných. Mezi další protirežimní aktivity můžeme zařadit i exilová nakladatelství jako 68-Publishers v Torontu, Index v Kolíně nad Rýnem, Křesťanskou akademii v Římě nebo Rozmluvy v Londýně. Fotografie vedle odstavce ukazuje filozofa Jana Patočku a publicistku Petrušku Šustrovou.

Na počátku již zmiňované kapitoly učebnice popisuje změnu vztahů mezi světovými velmocemi Sovětským svazem a USA. Začátek změn se datuje do roku 1985, kdy do funkce nastoupil Michail Gorbačov, učebnice ho charakterizuje takto: „*Byl to jiný politik než všichni předchozí sovětsí komunističtí vládcové. Gorbačov byl samozřejmě komunista, ale uvědomil si, že dosavadní politické postupy vedly k neudržitelnému stavu, že tak jako po celém světě probíhají změny, je třeba, aby se změnil přístup k světu i v Sovětském svazu.*“⁸⁵ Tento muž si přál, aby vojenská síla už nebyla tou nejdůležitější ve státě, a aby se konflikty daly řešit jinak než válkou. V 80. letech proběhlo mnoho jednání mezi Michaelem Gorbačovem a Ronaldem Reaganem. M. Gorbačov byl za své mírové zásluhy dokonce oceněn Nobelovou cenou. Zasloužil se také o větší informovanost lidí a o svobodu slova. V dolní části stránky najdeme fotografii obou důležitých mužů.

V nadcházejícím odstavci se hovoří o jeho přístupu k dalším státům: „*M. Gorbačov změnil nejen politiku vůči západním státům, ale volil i jiný přístup k podřízeným státům v rámci sovětské sféry vlivu.*“⁸⁶ Učebnice mluví o tom, že vůdčí osobnosti ostatních sovětských států změny zavedené M. Gorbačovem příliš nevíkali a do jejich zavádění se také příliš neměli. Díky tomu se politika sovětských států ocitla ve velké krizi, jejímž vyvrcholením byl pád komunistického režimu ve všech evropských zemích. Tento pád proběhl ve všech zemích v roce 1989. Revoluce neměla všude tak hladký průběh jako u nás. Na fotografii v dolní části stránky vidíme rumunského diktátora Nicolae Ceaușescu, který byl popraven dne 25. prosince 1989.

⁸⁵ HÝSEK, Ondřej a Jana BUREŠOVÁ. *Dějepis 9: moderní dějiny*. Olomouc: Prodos, 2015. 144 s123

⁸⁶ HÝSEK, Ondřej a Jana BUREŠOVÁ. *Dějepis 9: moderní dějiny*. Olomouc: Prodos, 2015. 144 s123

Na začátku třetí strany najdeme ilustraci, která ukazuje sjednocení Berlína. Následující odstavec tedy pojednává o pádu Berlínské zdi. Západní a východní Berlín se tak staly opět jedním městem a v říjnu 1990 vzniklo Německo jako jednotný stát. V následujícím roce ukončily svou činnost také komunistické organizace: „*V roce 1991 se rozpadly hospodářské organizace RVHP a vojenské seskupení Varšavská smlouva. Východní neboli sovětský blok tak zmizel.*“⁸⁷ Po těchto informacích se konečně dostáváme k událostem v Československu. I u nás narůstal počet protestních akcí, ale jejich množství nebylo tak velké jako třeba v sousedním Polsku.

Dne 17. listopadu 1989 došlo k neadekvátnímu zásahu proti demonstrujícím studentům. V příštích dnech následovaly další stávky a protesty proti prezidentu Gustavu Husákovi a nejvyššímu představiteli komunistické strany Milouši Jakešovi. Dále se učebnice jednou větou zmiňuje o vzniku *Občanského fóra* a *Veřejnosti proti násilí*. Konec komunistické vlády měl rychlý spád: „*Českoslovenští komunisté byli nuceni vzdát se moci poměrně rychle – ještě do konce roku 1989. Komunistická strana Československa tak ztratila svou absolutní moc ve státě.*“⁸⁸ Na základě dohody byl zvolen prezidentem Václav Havel. Po tomto odstavci následují dva obrazové materiály. Na jedné fotografii je V. Havel na demonstraci a na druhé můžeme vidět demonstraci na Národní třídě, která se konala dne 17. listopadu 1989. V létě 1990 proběhly první svobodné volby a naše země dostala nový název – Česká a Slovenská Federativní republika.

V úvodu učebnice se nachází aparát řídicí učení, tedy část s vysvětlivkami k užitým symbolům. Každé téma je také doplněno o dobové fotografie. Učebnice Prodos nemá tolik barevného obrazového materiálu jako ostatní analyzované učebnice, ale je z nich nejlevnější. Na konci každé kapitoly se nachází napsané kurzívou v rámečku její shrnutí. Dále je zde aparát orientační jako otázky, které slouží k zopakování právě probraného tématu. Na konci kapitoly najdeme také odkazy na literaturu, ze které bylo čerpáno. Učebnice obsahuje i časové přímky, abecední přehled významných osobností, slovníček pojmů a seznam map. Mezi její klady určitě patří

⁸⁷ HÝSEK, Ondřej a Jana BUREŠOVÁ. *Dějepis 9: moderní dějiny*. Olomouc: Prodos, 2015. 144 s., s. 125

⁸⁸ HÝSEK, Ondřej a Jana BUREŠOVÁ. *Dějepis 9: moderní dějiny*. Olomouc: Prodos, 2015. 144 s., s.125

zejména zmínka o dalších osobnostech Charty 77. Informací o Václavu Havlovi mi zde naopak přijde velmi malé množství. Celkově je zde téma sametové revoluce líčeno velmi zkratkovitě. V učebnici je také podrobně popisován život za komunistické vlády.

Učebnice dějepisu pro základní školy a víceletá gymnázia nakladatelství Fraus

Učebnice od nakladatelství Fraus je velmi přehledná, barevná a celkový dobrý dojem posiluje i velké množství obrazového materiálu. Obsahuje velké množství ilustrací, ale právě kvůli nim je v knize velmi málo aparátu prezentace učiva. Na začátku učebnice najdeme aparát orientační jako rejstřík. Po něm následuje úvod a vysvětlivky ke grafickým symbolům používaných v učebnici. Zde je možné vyhledat si symbol závěrečného shrnutí, závěrečné otázky a úkoly. Slova, která mají u sebe značku *s*, je možné najít ve slovníku pojmů na konci učebnice. Učebnice je členěna na tematické celky, kapitoly a podkapitoly. Nadpisy v učebnici jsou vyvedeny v hnědé barvě. Na konci každé kapitoly najdeme ve světle hnědém rámečku shrnutí. Po něm následuje aparát orientační tedy otázky k probranému tématu.

Jako obrazový materiál jsou nejčastěji použity fotografie, ale najdeme zde i mapy a grafy. Aparát prezentace učiva je členěn na kapitoly a krátké odstavce, vedle kterých většinou najdeme fotografii související s textem. Na konci učebnici je abecedně řazený slovníček pojmů a slovníček osobností. U osobností je vždy uveden rok narození, rok úmrtí a také to čím se zabývali: „*Havel Václav (1936-2011) – český dramatik, politik a státník.*“⁸⁹ Jméno osobnosti je napsáno tučně a povolání má podobu kurzívy. Dále následuje aparát orientační - rejstřík věcný, jmenný, míst a rejstřík map. Ke každému slovníkovému pojmu jsou vždy vypsány stránky, kde se o dané věci hovoří. Na další stránce následují citace, očekávané výstupy a klíčové kompetence.

Samotné téma sametové revoluce je zde zpracováno přibližně na jednu stránku. Názvem kapitoly je zde *Československo a ČR po studené válce*. Jako malý podnadpis

⁸⁹PARKAN, František, MIKESKA, Tomáš, PARKANOVÁ, Vlasta *Dějepis 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2012. 168 s., s. 156

zde najdeme *Obnova demokracie a rozpad Československa* a jeho členění dále pokračuje podnadpisy: *17. listopad 1989 – počátek sametové revoluce, Polistopadový vývoj – první dny, týdny a měsíce svobody, Svobodné volby – doklad politické svobody a demokracie* a *Československo ve světě – diplomatické úspěchy první republiky*.

Učebnice se zmiňuje také o Chartě 77 jako o nejznámějším opozičním hnutí. Vznikla v lednu 1977 a do jejích řad se začlenili bývalí komunisté i disidenti. Nejvýznamnějšími tvářemi se stal Václav Havel, herečka Vlasta Chramostová, filozof Jan Patočka a ministr zahraničí Jiří Hájek. O rok později vznikl *Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných*. Tato organizace se řadila také mezi opoziční hnutí. Příslušníci opozice byli pod neustálým dohledem StB a velmi často byli vězněni. Pod odstavcem následují otázky, které by měli žákům pomoci s pochopením látky. Vedle odstavce je dobová fotografie členů Charty 77. Myslím, že je velká škoda, že členové na fotografii nejsou jmenovitě popsáni. Na okraji stránky si můžeme prohlédnout fotografii filozofa Jana Patočky. Hned pod ním je zobrazený článek z Rudého práva. Následuje fotografie členů StB a další otázky pro žáky: „Zjistěte jména dalších představitelů disentu. Vysvětlete význam zkratky StB a její roli ve společnosti.“⁹⁰

První odstavec začíná poklidnou studentskou demonstrací dne 17. listopadu 1989 na Albertově, kde proti studentům tvrdě zakročily pořádkové jednotky. Druhý den zahájila stávkou divadla a tím začala sametová revoluce. Lidé demonstrovali v ulicích a požadovali dodržování občanských práv a také odchod komunistických politiků. Tváří protestů se stalo *Občanské fórum* a na Slovensku *Veřejnost proti násilí*. Vůdčí osobností opozice se stal Václav Havel. Pod odstavcem najdeme kontrolní otázku pro žáky: „Proč se listopadové revoluci říká sametová? Vysvětlete souvislost mezi Mezinárodním dnem studentstva a shromážděním studentů v listopadu 1989. Kde v Praze ještě najdeme pamětní desku vztahující se k 17. listopadu 1989?“⁹¹ Hned vedle odstavce o počátku sametové revoluce najdeme i fotografii z Albertova.

⁹⁰ PARKAN, František, MIKESKA, Tomáš, PARKANOVÁ, Vlasta *Dějepis 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2012. 168 s., s. 126

⁹¹ PARKAN, František, MIKESKA, Tomáš, PARKANOVÁ, Vlasta *Dějepis 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2012. 168 s., s. 138

Druhý odstavec pojednává již o listopadovém vývoji. Došlo k jednání mezi KSČ a *Občanským fórem*, jehož výsledkem byla nově sestavená vláda, do jejíž čela se dostal Marián Čalfa. Z ústavy byl také vyjmut článek o vedoucí úloze komunistické strany. Znovuzrozená země si žádala také nového prezidenta – právě dne 29. prosince se jím stal Václav Havel. Ve státě nastaly významné změny: „*Na počátku roku 1990 byly schváleny nové zákony o rehabilitacích, restitucích, zrušení Národní fronty a další. Současně vláda schválila přechod od plánovaného hospodářství k tržní ekonomice.*“⁹² Vedle odstavce je na obrazovém materiálu Václav Havel. Následuje také další otázka, která se ptá třeba na restituci a nový státní znak. Součástí otázky je i otázka o vedoucí úloze KSČ, která poskytuje číslo stránky k případnému zopakování, kdyby si žáci na odpověď nevzpomněli. Na okraji strany jsou další fotografie a také graf z prvních svobodných voleb, kde jednoznačně zvítězilo *Občanské fórum*.

Učebnice je díky velkému množství obrazového materiálu vizuálně přitažlivá. Velmi užitečné jsou také otázky k věcem, které by žáci měli již znát. Pokud si na některou informaci nemohou vzpomenout, učebnice vždy u otázky uvádí i stránku, na kterou se mohou podívat a odpověď si tak připomenout. Učebnice naopak obsahuje malé množství textu. Sametovou revolucí se zabývá pouze na jedné stránce. V učebnici samotné také není dostatečně rozvedeno *Občanské fórum* ani Václav Havel.

⁹²PARKAN, František, MIKESKA, Tomáš, PARKANOVÁ, Vlasta *Dějepis 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2012. 168 s., s. 138

Komparace učebnic dějepisu

Ke komparaci učebnic jsem zvolila tři učebnice dějepisu od různých nakladatelů. Komparovala jsem tak učebnice nakladatelství Scientia, Prodos a Fraus. Rozsah učebnic je 143 až 174 stránek. Všechny analyzované učebnice mají výšku 30 cm, tedy formát A4. Nejlevnější učebnicí je Prodos. Její cena se pohybuje kolem 100 Kč. Naopak učebnice Scientia je dvakrát dražší. Vždy se jedná o první vydání učebnic.

Prvním důležitým rozdílem je počet stránek, který učebnice věnovala sametové revoluci. Z tohoto hlediska je na tom nejlépe učebnice Scientia, kde je téma nejpodrobněji rozepsáno a to na pěti stranách. Učebnice Prodos věnuje tématu tři strany. Nejméně informací předkládá učebnice Fraus. Téma se zde líčí pouze na jedné stránce a je doplněno velkým množstvím obrazového materiálu, díky němuž se zde nenachází mnoho aparátu prezentace učiva. Žáci si díky obsáhlému obrazovému materiálu mohou udělat lepší představu o dějinných událostech.

Učebnice	Počet stránek učebnice	Počet stránek sametová revoluce	Počet ilustrací
Scientia	174	5	4
Prodos	143	3	5
Fraus	166	1	9

Učebnice od nakladatelství Scientia má celkem 174 stránek. Je tedy nejpodrobnější učebnicí. Nejvíce je zde i rozpracováno téma sametové revoluce a to na pěti stránkách, dobové fotografie si zde pro názornost můžeme prohlédnout čtyři, což je nejmenší množství. Učebnice nakladatelství Prodos obsahuje nejméně stránek tedy 143. Analyzované téma je zde předkládáno na třech stránkách. Obrazový materiál zajišťuje pět fotografií. Poslední učebnice Fraus má 166 stránek. Téma sametové revoluce je pojato nejstručněji – najdeme ho pouze na jedné straně. Naopak učebnice Fraus obsahuje nejvíce názorného obrazového materiálu, tedy devět fotografií.

Všechny učebnice obsahují otázky k probíranému tématu, díky kterým je možné si učivo zopakovat. Učebnice Fraus je má navíc ještě doplněny čísly stránek, na kterých je možné dohledat odpovědi na otázky. Myslím, že učitel může otázky využít i při ústním případně písemném ověřování znalostí. V učebnici Fraus naopak chybí odkazy na literaturu, kterou by si žáci mohli v případě zájmu samostatně prostudovat.

V oblasti obrazového materiálu je jednoznačně nejlepší učebnicí Fraus, která obsahuje obrazového materiálu velké množství. Učitel tak nemusí žádné ilustrace dohledávat a žáci mají lepší představu o proběhnutých událostech. V tématu sametové revoluce převládají hlavně dobové fotografie. Najdeme zde i logo *Občanského fóra* nebo státní znak.

V učebnici Fraus rovněž absentuje časová přímka, která poskytuje studentům přehled o sledu událostí a také je pomocníkem při zapamatování letopočtů. Učebnice Prodos má časovou přímku vodorovnou. Na časové přímce jsou zaznamenány letopočty. Pod časovou přímku najdeme letopočty přehledně vypsány i s klíčovou událostí. V učebnici Scientia je časová přímka provedená nejlépe. Je zde svislá a natištěná na útržku pergamenu, který dodává učebnici vzhled zašlých starých časů. U každého letopočtu je přímo na přímce uveden rok a k tomu významná událost. Žáci tak vidí letopočty i s událostí na jednom místě a nemusejí je dohledávat pod časovou přímku.

Učebnice	Scientia	Prodos	Fraus
Časová přímka	ano	ano	ne
Shrnutí	ne	ne	ano
Slovníček pojmů	ano	ano	ano
Výkladový text	ano	ano	ano
Opakovací otázky	ano	ano	ano
Seznam očekávaných výstupů	ne	ne	ano
Seznam klíčových kompetencí	ne	ne	ano

Časovou přímku se seznamem událostí obsahují všechny učebnice kromě učebnice nakladatelství Fraus. Závěrečné shrnutí kapitoly není provedeno v učebnici Scientia ani Prodos. Slovníček neznámých pojmů obsahují všechny analyzované

učebnice. Ve všech učebnicích je učivo zprostředkováno výkladovým textem. Rovněž v každé učebnici se nachází opakovací otázky na konci kapitoly. Učebnice Fraus navíc obsahuje také seznam očekávaných výstupů a klíčových kompetencí. Nakladatelství Scientia a Prodos nic takového nemají.

Na konci každé kapitoly jsou navíc ještě uvedena důležitá data i s jejich událostmi. Výhodou učebnice Scientia je také to, že je rovnou v kapitole opatřena vysvětlivkami, pro žáky možná neznámých slov. Žáci tak nemusejí listovat ke slovníčku na konec učebnice, jako je tomu v učebnici Prodos. Na konci probraného tématu také najdeme sloupeček nazvaný jako dějepisné minimum, kde jsou uvedeny nejdůležitější pojmy z probraného celku. Učebnice Prodos a Fraus jsou také obohaceny o závěrečné shrnutí kapitoly.

Z hlediska obsahu bych učebnici Scientia vytkla, že v části o Chartě 77 se nezmiňuje o dalších představitelích této občanské aktivity. Naopak Fraus a Prodos uvádějí ještě další chartisty. V. Havel je sice zmíněn ve všech učebnicích, ale zmínka o něm mi přijde velmi stručná. V učebnici Prodos také absentuje zmínka o heslu sametové revoluce *Pravda vítězí*. V učebnici Prodos nenajdeme ani žádnou informaci o transformaci ekonomiky po převratu.

Nejpřehlednější je učebnice Scientia. Sametové revoluci zde bylo věnováno nejvíce prostoru. Učebnice má odpovídající aparát prezentace učiva i aparát obrazový. Na první pohled vypadá nejlépe učebnice Fraus. Fraus také navíc obsahuje klíčové kompetence a očekávané výstupy předmětu. Má přehledné členění stránek a největší počet fotografií a dalších ilustrací. Jako nejméně zdařilé bych hodnotila učebnice nakladatelství Prodos, které obsahují velké množství aparátu prezentace učiva a málo obrazových komponentů. Autoři všech učebnic jsou objektivní. Nejsložitější text z hlediska textové výstavby se nachází v učebnici nakladatelství Prodos. Naopak nejjednodušší textová výstavba je k přečtení v učebnici Fraus.

Komparace učebnic občanské výchovy

Učebnice Fraus

V občanské výchově není sametová revoluce samostatným tématem. V rámci různých kapitol jsem našla zmínky, které by se daly k sametové revoluci vztáhnout, jelikož souvisí s velkým množstvím témat probíraných napříč jednotlivými ročníky. První analyzovanou učebnicí byla ta od nakladatelství Fraus. Pro analýzu jsem nahlédla do všech ročníků. Použila jsem tedy učebnice: JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská a rodinná výchova 9*. Plzeň: Fraus, 2012., JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská a rodinná výchova 8*. Nakladatelství Fraus, 2012., JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004 a JANOŠKOVÁ, Dagmar, Monika ONDRÁČKOVÁ a Anna ČEČILOVÁ. *Občanská výchova 6: s blokem Rodinná výchova : pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2012.

Učebnice od nakladatelství Fraus obsahují kromě občanské výchovy také rodinnou výchovu. Na počátku učebnice je v orientačním aparátu návod, který říká, co a kde v knize najdeme. Na následující stránce už je napsán obsah. Dále pokračují další složky orientačního aparátu - úvod a seznam grafických symbolů užívaných v učebnici. Aparát prezentace učiva je v učebnici psán výkladovou formou. Za ním většinou následuje aparát řídicí učení v podobě otázek, pomocí kterých se žáci nad daným tématem zamyslí a převedou ho do svého reálného života. Otázky se dají většinou použít k diskusi nad právě probíraným tématem. Obrazový aparát je zde bohatě zajištěn pomocí fotografií a kreslených ilustrací. Na konci kapitoly následuje shrnutí, které je graficky odlišeno hnědým podbarveným rámečkem. Učebnice je rozdělena na kapitoly, podkapitoly a odstavce.

Doplňující textový aparát je možné najít v hnědě podbarveném sloupci na okraji stránky. Časté jsou též změny písma jako aparát řídicí učení. Kromě běžného textu se vyskytuje tučné písmo a kurzíva. Hlavní nadpis je vždy napsán v záhlaví stránky písmeny velké abecedy a má hnědou barvu. Za ním následuje hnědý podnadpis. Aparát řídicí učení je zde kromě fotografií zastoupen také grafy, mapami a tabulkami. Formát

učebnice je A4, tedy 30 cm. Učebnice má 152 stránek, ale pouze do stránky 74 se zabývá občanskou výchovou. Dále následuje blok rodinné výchovy. V závěru učebnice najdeme v rámci orientačního aparátu jmenný rejstřík a rejstřík pojmů. Orientační aparát pokračuje i na dalších stránkách, kde je seznam použité literatury, která je rozdělena zvláště na literaturu z občanské a z rodinné výchovy. Na předposlední stránce si přečteme poděkování a zdroje, ze kterých pocházejí použité fotografie. Učebnice obsahuje také výstupy a kompetence, kterých má žák dosáhnout v průběhu svého vzdělávání.

V učebnicích pro ročník sedmý a osmý není o sametové revoluci žádná informace. Sametová revoluce je téma pro více oblastí, přesto je její pojetí v hodinách občanské výchovy v učebnici Fraus prakticky nulové. Učebnice šestého ročníku se zabývá v kapitole *Z historie* podkapitolou *Naši prezidenti*. V aparátu řídicí učení jsou fotografie všech našich prezidentů. Následuje cvičení, ve kterém mají žáci přiřadit významné události k prezidentům, za jejichž funkčního období k nim došlo. Jednou z přiřazovacích otázek je sametová revoluce, krize totalitního politického systému a pád komunistického režimu v Československu.

V učebnici Fraus pro devátý ročník jsem našla pouze jediný odstavec, který se sametovou revolucí souvisí. Pochází z kapitoly *Hospodaření* pod nadpisem *Stát a národní hospodářství*: „*Příkazová ekonomika je plánovaná ekonomika, v níž převládá státní vlastnictví, a proto stát řeší ekonomické otázky příkazy a nařízeními. Směřuje k ní levice.*“⁹³ Tento jediný odstavec dokonce ani není součástí hlavního aparátu prezentace učiva.

⁹³ JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská a rodinná výchova 9*. Plzeň: Fraus, 2012. S.51

Občanská výchova Olomouc

K analýze jsem opět použila učebnice pro všechny ročníky základní školy. Dalším analyzovaným nakladatelstvím bylo nakladatelství Olomouc. Jako aparát řídicí učení se zde objevují hádanky a úkoly pro zvědavé. Pro aktivizaci vyučování obsahuje také osmisměrky, křížovky a texty. Zapomínat nesmíme ani na mapy a časové přímky. Učebnice mají kolem 173 stránek. Obrazový aparát je zde pouze černobílý. Učebnice tedy nejsou vůbec barevné. Na konci kapitoly nenajdeme shrnutí. Přehlednost zvyšuje členění aparátu prezentace učiva na kapitoly, podkapitoly a odstavce. Textu je zde velké množství. Obrazový aparát obsahuje fotografie, grafy, mapy a ukázky z novin. Otázky v aparátu orientačním jsou psány kurzívou. Aparát řídicí učení se skládá z předmluvy a obsahu. Učebnici chybí slovník pojmů i neznámých slov.

Učebnice pro šestý ročník je rozdělena na pět velkých kapitol – *Proměny roku a jeho slavnosti od podzimu do léta, Rodina, Domov, Naše vlast, Obec, region, země*. V žádné z těchto kapitol však nenajdeme informaci, která by měla souvislost se sametovou revolucí. Na začátku učebnice v kapitole *Proměny roku a jeho slavnosti od podzimu do léta* je vždy kalendář, ve kterém jsou popsány dny v měsíci a řečeno na jaký den připadá jaká pranostika. Bohužel ani v kalendáři na listopad není vyznačen 17. listopad 1989 jako významný den.

Učebnice pro sedmý ročník je rozdělena do sedmi velkých kapitol – *Země a národy České republiky, Národní bohatství, Vztah člověka k přírodě, Majetek a bohatství člověka, Člověk a lidská práva, Dámy a pánové, život začíná a Člověk v dospívání*. V rámci první kapitoly jsou na jedné stránce jako aparát řídicí učení použity dvě mapy. Jedna ukazuje Evropu od roku 1945 do roku 1992 a druhá mapa zobrazuje Evropu od roku 1993. Součástí aparátu řídicího učení je také časová přímka, ke které žáci dopisují příslušné události. V aparátu prezentace učiva je výkladovou formou popsána v jednom odstavci poválečná situace, pražské jaro i sovětská okupace. Mluví se zde i o sametové revoluci: *„Mohutné demonstrace po brutálním zásahu policie proti studentům na Národní třídě v Praze dne 17. 11. 1989 byly začátkem tzv. ‚sametové revoluce‘, svržení komunistického režimu a nástupu demokracie. Prezidentem*

byl zvolen Václav Havel. 6. 3. 1990 se z názvu republiky vypouští slovo ‚socialistická‘. 27. 5. 1990 opouštějí poslední sovětsí vojáci Československo.“⁹⁴

Učebnice pro osmý ročník je rozdělena do šesti kapitol – *Člověk jako osobnost*, *Člověk a citový život*, *Umění rozhovoru – komunikace*, *Člověk a právo*, *Člověk a občanský život* a *Člověk a rodinný život*. Učebnice obsahuje foto Václava Havla a nejdůležitější informace o něm. Mimo jiné i to, že byl mluvčím Charty 77, vedoucí osobností *Občanského fóra* a do roku 1993 prezidentem ČR. V kapitole *Člověk a občanský život*, najdeme podkapitulu *Co znamená být občan státu*. Jako obrazový materiál je zde fotografie z Národní třídy dne 17. 11. 1989 a fotografie, na které dochází k bourání zátarasů na hranici Československa roku 1989. Na další stránce je pár informací o Pavlu Landovském. Mimo jiné i toto: „*Po podpisu Charty 77 byl jako nežádoucí pro tehdejší režim donucen k emigraci. Tuto svou životní zkušenost považuje za nejtěžší. Bez znalosti jazyka, sám v cizině, bez existenčních prostředků si prožil krušné chvíle. Stal se členem Burgtheatru ve Vídni. V r. 1989 se vrátil zpět do vlasti.*“⁹⁵

Učebnice pro devátý ročník je rozdělena pouze na tři kapitoly – *Stát a právo*, *Nadnárodní společenství* a *Životní perspektivy*. V kapitole *Stát a právo* najdeme zmínku o ekonomice a její rozdělení na zvykovou, tržní a příkazovou. Bohužel neobsahuje žádné jiné vysvětlení, co která ekonomika znamená. Podkapitola *O životě ve státě* se zmiňuje i komunistické straně, která nebyla demokratická a usilovala o získání veškeré moci ve státě. Po roce 1989 se změnil vývoj politických stran ve státě a strany nenavázaly na předválečnou generaci. Kapitola *Nadnárodní společenství* pojednává i o podkapitole *Potřebujeme do Evropy*, kde se píše i o transformaci ČSSR z komunistické země na zemi demokratickou. Symbolem sametové revoluce se stal Václav Havel, který byl zvolen prezidentem. Jako obrazový materiál je zde i fotografie V. Havla. V kapitole *Životní perspektivy* najedeme též fotografii V. Havla s heslem sametové revoluce.

Celá učebnice je černobílá. Nenajdeme zde barevně odlišené nadpisy ani ilustrace a fotografie. Kromě fotografií se objevují i grafy, ukázky z novin a mapy. V rámci orientačního aparátu v učebnici najdeme otázky. Naopak v učebnici chybí

⁹⁴ *Občanská výchova pro 7. ročník ZŠ*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998. 167 s., s. 39

⁹⁵ HRACHOVCOVÁ, Marie. *Občanská výchova pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 2. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005. 190 s., s.123

slovník pojmů a neznámých slov, který je velmi užitečný. Význam neznámých slov, tak musí učitel vysvětlit žákům sám. Aktivizace učení je zastoupena osmisměrkami, hádankami, křížovkami, úkoly a úkoly pro zvědavé žáky.

Výchova k občanství Fortuna

Poslední analyzovanou učebnicí byla Výchova k občanství od nakladatelství Fortuna. Tato učebnice byla jedinou, která měla v jedné knize obsaženo učivo od šesté do deváté třídy. Celkem obsahuje 247 stránek. Oproti ostatním učebnicím má také menší formát a to A4. Učebnice vyšla v Praze v roce 1995. Pracovala jsem s prvním vydáním učebnice. Jediným jejím autorem je Jiří Bílý. Obrazový materiál učebnice je černobílý. Neobsahuje žádné fotografie, pouze černobílé ilustrace. Aparát prezentace učiva je velmi rozsáhlý. První stránky učebnice jsou věnovány obsahu a následně úvodu. Učebnice je rozdělena na kapitoly, podkapitoly a odstavce. Některé z odstavců mají též svůj nadpis na počátku řádky. Každé podkapitola je zakončena aparátem řídicím učení, tedy otázkami na probrané téma podkapitoly. Aparát řídicí učení je zde také prezentován tučným písmem a kurzívou. Každá ročníková část je zakončena seznamem doporučených titulů k prostudování. Bohužel zde nenajdeme slovník použitých pojmů ani jmenný a věcný rejstřík.

Část učebnice věnována šestému ročníku se rozděluje na kapitoly: *Rok ve svých proměnách a slavnostech*, *Rodina a domov*, *Naše vlast a Obec, region, země*. Zpracována je na 63 stranách. O sametové revoluci se bohužel v žádné kapitole nepojednává. Navíc je v šestém ročníku pouze aparát prezentace učiva, který neobsahuje žádné obrazové komponenty.

Sedmý ročník učebnice se skládá z kapitol: *Rodina, národ, vlast, Majetek a bohatství*, *Přírodní bohatství a jeho ochrana*, *Kultura a její rozvíjení* a kapitoly *Stát a právo*. K sametové revoluci se zde dá vztáhnout jedna věta z kapitoly *Rodina, národ a vlast*, kde najdeme *podkapitolu národní a státní symboly*, kde je kromě jiného napsáno, že česká hymna *Kde domov můj* se zpívala v listopadových dnech 1989. Sedmý ročník obsahuje celkem pět černobílých obrazových komponentů. Tomuto ročníku je věnováno 77 stran učebnice.

Třetí část učebnice je věnována osmému ročníku. Zde najdeme témata: *Člověk a dospívání*, *Člověk hledající společnost*, *Člověk hledající svůj svět*, *Člověk hledající sám sebe*, *Člověk a předpoklady spoluzití* a kapitoly *Člověk a předpoklady harmonického soužití se světem*. Tomuto ročníku je věnováno pouze 39 stran. Učebnice obsahuje pouze jeden obrazový komponent. O sametové revoluci ani Chartě 77 se zde nepíše v žádné z kapitol.

Poslední ročník základní školy je věnován tématům: *Smysl společnosti*, *Občanská společnost*, *Občan v právních vztazích*, *Občan v ekonomických vztazích*, *Život na planetě zemi* a kapitoly *Svět a Evropa*. Tomuto ročníku je věnováno 66 stránek. V devátém ročníku je kapitola *Smysl společnosti*, ve které najdeme podkapitulu *České země v období Československa*. V této kapitole se dočteme o zvolení Gustava Husáka prezidentem. Dále následuje popis Pražského jara a normalizace. Proti pokrytectví režimu vystoupila skupina nazývaná jako Charta 77. Žádala dodržování lidských práv, ke kterým se zavázala vláda svým podpisem na Helsinské konferenci. Učebnice se jednou větou zmiňuje i nástupu M. Gorbačova do funkce. Změny režimu pak popisuje takto: „*V listopadu 1989 se totalitní moc zhroutila a vlády se ujaly síly, seskupené kolem Občanského fóra (v českých zemích) a Veřejnosti proti násilí (na Slovensku)*. *Byla jmenována nová vláda a do čela státu byl zvolen dramatik Václav Havel.*“⁹⁶ Učebnice obsahuje pouze tři obrázky, žádný se však nevztahuje k tématu sametové revoluce.

Učebnice Fortuna obsahuje velké množství aparátu prezentace učiva. Obrazových komponentů je v celé učebnici velmi málo. Celá učebnice je černobílá a neobsahuje žádné barevné nadpisy sloužící pro zvýraznění začátku nové kapitoly. Na konci učebnice chybí také věcný a jmenný rejstřík. Nenajdeme zde ani slovníček pojmů. Též chybí shrnutí na konci kapitoly. Důležité pojmy v textu jsou zvýrazněny tučným písmem. Na konci kapitoly jsou vždy otázky k probranému tématu. Učebnice je koncipovaná pro čtyři ročníky základní školy. Konec každého ročníku obsahuje seznam doporučené literatury. Sametová revoluce jako událost zde není vůbec líčena. Přečíst si můžeme pouze v devátém ročníku stručný popis proměn ve společnosti.

⁹⁶BÍLÝ, Jiří. *Výchova k občanství: učební texty pro 6. - 9. ročník základní školy a odpovídající ročníky osmiletého gymnázia*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1995. 247 s., s. 200

Komparace učebnic občanské výchovy

Pro pojetí tématu sametové revoluce jsem musela nahlédnout do učebnic pro šestý, sedmý, osmý i devátý ročník. K analýze jsem použila učebnice nakladatelství Fraus, Olomouc a Fortuna. Učebnice Fraus i Olomouc mají jednu knihu pro každý ročník. Opakem je nakladatelství Fortuna, které má v jedné učebnici shrnuté všechny čtyři ročníky.

Učebnice	Fraus	Olomouc	Fortuna
Autor / Autoři	JANOŠKOVÁ Dagmar, ONDRÁČKOVÁ Monika	HRACHOVCOVÁ Marie	BÍLÝ Jiří
Rok vydání	2006	2000	1995
Místo vydání	Plzeň	Olomouc	Praha
Ročník	6, 9	7, 8, 9,	7,9
Počet zmínek o sametové revoluci	2	3	2
Počet obrazových komponentů k sametové revoluci	2	7	0
Vydání	1	1	1

K analýze učebnic jsem použila učebnici od nakladatelství Fraus, která má dva autory a to Janoškovou Dagmar a Ondráčkovou Moniku. Zbylé učebnice mají již jen jednoho autora. U nakladatelství Olomouc je to Hrachovcová Marie a u nakladatelství Fortuna Jiří Bílý. Rok vydání učebnic se též liší. Nejstarší učebnicí je ta od nakladatelství Fortuna, která vyšla roku 1995 v Praze. Následuje učebnice nakladatelství Olomouc z roku 2000, která vyšla v Olomouci a nejmladší je učebnice Fraus z roku 2006, která vyšla v Plzni. Při práci s učebnicemi jsem hodnotila počet

zmínek o sametové revoluci. Ohlížela jsem se i na to, ve kterém z ročníků se téma objeví. Některé z učebnic neobsahují mnoho ilustrací. Nejlépe na tom jsou učebnice z nakladatelství Olomouc. Téma se zde objevuje v sedmém, osmém i devátém ročníku. V každém ročníku je předána jedna informace. Učebnice dále obsahuje sedm obrazových komponentů ke stanovenému tématu. Nakladatelství Fraus předkládá informace v šestém a devátém ročníku. Vždy se jedná o jednu zmínku, která je doplněna jedním obrazovým komponentem. Poslední analyzované nakladatelství Fortuna nastiňuje téma v sedmém a devátém ročníku. Jedná se vždy o jednu zmínku. Obrazový materiál k sametové revoluci však učebnice postrádá. Každá z učebnic tedy předkládá sametovou revoluci minimálně ve dvou ročnících.

Učebnice	Fraus	Olomouc	Fortuna
Barevnost	ano	ne	ne
Shrnutí	ano	ne	ne
Slovníček pojmů	ne	ne	ne
Výkladový text	ano	ano	ano
Opakovací otázky	ano	ano	ano
Rejstřík věcný a jmenný	ano	ne	ne
Formát	A4	A4	A5
Jiná učebnice pro každý ročník	ano	ano	ne
Doporučená literatura	ne	ne	ano
Aktivizační úlohy – osmisměrky, křížovky	ne	ano	ne
Blok s rodinnou výchovou	ano	ne	ne

První hledisko, kterým jsem se v učebnicích občanské výchovy zabývala, byla jejich barevnost. Učebnice Fraus pracuje s barevně odlišenými názvy kapitol i podkapitol. Obrazové komponenty jsou zde většinou barevné fotografie. Učebnice Olomouc i Fortuna jsou černobílé. Nemají tedy barevné nadpisy ani obrazové komponenty. Učebnice Fortuna obsahuje obrazových komponentů zanedbatelné

množství. Učebnice Fraus jako jediná obsahuje na konci každé kapitoly shrnutí, které je i barevně odlišeno hnědě podbarveným rámečkem. Slovníček pojmů nenajdeme v žádné z učebnic. Učitel tedy musí neznámé pojmy vysvětlit žákům sám. Všechny učebnice obsahují aparát prezentace učiva, který je psán výkladovým textem. Aparát řídící učení ve formě otázek najdeme také ve všech analyzovaných učebnicích. Užitečný rejstřík jmenný a věcný obsahuje pouze učebnice nakladatelství Fraus. Formát učebnic se od sebe také liší. Fraus a Olomouc mají větší formát A4. Učebnice Fortuna je však pouze formátu A5 a je v ní shrnut šestý, sedmý, osmý a devátý ročník. Zbylá nakladatelství mají pro každý ročník jinou učebnici. Učebnice Fortuna obsahuje jako jediná seznam doporučené literatury k dalšímu prostudování. Učebnice Olomouc naopak obsahuje velké množství aktivizačního materiálu. Na jejích stránkách tak najdeme osmisměrky nebo křížovky. Učebnice může tedy také fungovat jako pracovní sešit. Učebnice Fraus je koncipována jako jediná učebnice pro výuky občanské i rodinné výchovy zároveň.

Uživatelsky nejsympatičtější je učebnice nakladatelství Fraus. Tato kniha je barevná a obsahuje velké množství obrazových komponentů. Přehledně odlišený je zde aparát řídící učení, ale aparát prezentace učiva je zde popisován velmi stručně. Nejvíce aktivizačních materiálů poskytuje nakladatelství Olomouc. O sametové revoluci se učebnice zmiňují pouze okrajově i přesto, že komunismus a revoluce jsou nosným tématem, které se dá zahrnout do většího množství kapitol. Nejvíce se sametovou revolucí zabývá učebnice nakladatelství Olomouc, která obsahuje největší množství obrazových komponentů. Nejvíce informací se potom dozvíme v učebnici Fortuna, která má velmi rozsáhlý aparát prezentace učiva.

Závěr

Ke své diplomové práci jsem si vybrala analýzu učebnic dějepisu a občanské výchovy s ohledem na zpracování tématu Charty 77 a hlavně sametové revoluce. Nejprve jsem se věnovala teoretické části, ve které jsem z dostupných zdrojů analyzovala její průběh, okolnosti a změny ve společnosti. První kapitolu jsem tedy začala stručným pohledem na člověka za socialismu. Dále jsem se zabývala opozičními aktivitami, z nichž jsem se zaměřila především na Chatu 77. Charta 77 se postavila na obranu lidských práv a podpis tohoto dokumentu měl často pro signatáře neblahé důsledky, o čemž se zmiňují svědectví některých osobností. Neopomněla jsem ani změny spojené s osobou generálního tajemníka ÚV KSSS Michaila Sergejeviče Gorbačova.

Dalším dílčím tématem byla významná osobnost opozičních aktivit a hlavní představitel Občanského fóra Václav Havel, který se později stal prezidentem nově uskupené společnosti. Více jsem se věnovala i vzniku a činnosti Občanského fóra. Dále jsem se zaměřila na samotný 17. listopad 1989 a průběh demonstrace. Vycházela jsem ze svědectví zúčastněných osob i z dobového tisku. Dalším dílčím tématem bylo převzetí moci Občanským fórem. Den po klíčových událostech Rudé právo psalo o smrti studenta Martina Šmída, jehož smrt byla pouze fiktivní zprávou. Nově vzniklé Československo se stalo parlamentní demokracií, v jejíž čele stanul nový prezident Václav Havel. Zmínila jsem se i o Šimonu Pánkovi, který byl jednou z nejdůležitějších osobností z řad studentů.

V další části mé práce jsem se zaměřila na teoretické aspekty současných učebnic, podle kterých jsem přistupovala k následné analýze. Rozdělila jsem zde druhy textů, které je možné v učebnici najít. Následně jsem vybrala učebnice pro samotnou analýzu. V oblasti dějepisu jsem se zaměřila na učebnice nakladatelství Scientia, Fraus a Prodos. Učebnice se od sebe liší aparátem řídicím i orientačním. Množství informací, které podala učebnice k tématu sametové revoluce, je odlišné. Jiné je i množství obrazových komponentů souvisejících se sametovou revolucí. Největší množství jich obsahuje učebnice Fraus. Každá z učebnic dějepisu však obsahuje kapitolu, která se sametovou revolucí zabývá. Učebnice Scientia věnovala tomuto tématu novodobé historie pět stránek, což bylo nejvíce ze všech učebnic. Z hlediska největšího počtu

obrazových komponentů je na tom nejlépe učebnice Fraus, ve které si můžeme prohlédnout devět obrazových komponentů.

V oblasti občanské výchovy jsem se zaměřila na nakladatelství Fraus, Olomouc a Fortuna. Učebnice se od sebe liší aparátem řídicím i aparátem orientačním. Některé obsahují větší množství obrazových komponentů. Učebnice Olomouc a Fortuna jsou černobílé, ale obsahují více aparátu prezentace učiva. Jednotné nebyly učebnice občanské výchovy ani svým formátem. Učebnice nakladatelství Fortuna je pouze jedna, ve které je shrnuto učivo občanské výchovy pro všechny ročníky. Učebnice Fraus jako jediná v sobě obsahuje také blok rodinné výchovy. Učebnice Fraus je mezi analyzovanými učebnicemi nejbarevnější. Kromě barevného odlišení názvů kapitol obsahuje i velké množství obrazových komponentů. Učebnice Olomouc i Fortuna jsou černobílé. Nemají tedy barevné nadpisy ani obrazové komponenty. Učebnice Fortuna obsahuje velmi málo černobílých obrazových komponentů. Učebnice Fraus jako jediná obsahuje na konci každé kapitoly shrnutí, které je i barevně odlišeno hnědě podbarveným rámečkem, který zlepšuje orientaci v textu. Slovníček pojmů ve všech učebnicích absentuje. Z hlediska sametové revoluce je nejobsáhlejší učebnice Olomouc, která se o této události zmiňuje třikrát a předkládá k ní sedm obrazových komponentů.

Obsah všech učebnic odpovídá věku žáků. Při hodnocení učebnic jsem se nepokoušela hledat učebnici ideální, ale porovnávala a hodnotila jsem je navzájem. Sametová revoluce spadá mezi události novodobých dějin a často jí není přikládána velká důležitost i přesto, že je důležitým mezníkem v dějinách lidstva.

Bibliografie

Primární

- BEZCHLEBOVÁ, Mária. *Občanská výchova pro 6. ročník*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství OLOMOUC, 1997.
- BEZCHLEBOVÁ, Mária. *Občanská výchova pro 7. ročník*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství OLOMOUC, 1998.
- BÍLÝ, Jiří. *Výchova k občanství: učební texty pro 6. - 9. ročník základní školy a odpovídající ročníky osmiletého gymnázia*. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1995. 247 s.
- ČAPKA, František. *Dějepis 9: od roku 1918 do současnosti*. Praha: Scientia, 2004.
- HRACHOVCOVÁ, Marie. *Občanská výchova pro 8. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 2. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005.
- HRACHOVCOVÁ, Marie. *Občanská výchova pro 9. ročník ZŠ a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství OLOMOUC, 2000.
- HÝSEK, Ondřej a Jana BUREŠOVÁ. *Dějepis 9: moderní dějiny*. Olomouc: Prodos, 2015.
- JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská a rodinná výchova 9*. Plzeň: Fraus, 2012.
- JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská a rodinná výchova 8*. Nakladatelství Fraus, 2012.
- JANOŠKOVÁ, Dagmar. *Občanská výchova 7: Rodinná výchova 7 : učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 1. vyd. Plzeň: Fraus, 2004.
- JANOŠKOVÁ, Dagmar, Monika ONDRÁČKOVÁ a Anna ČEČILOVÁ. *Občanská výchova 6: s blokem Rodinná výchova : pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Fraus, 2012.
- PARKAN, František, MIKESKA, Tomáš, PARKANOVÁ, Vlasta. *Dějepis 9: učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. Plzeň: Nakladatelství Fraus, 2012.

Sekundární

- DOLEJŠÍ, Miroslav. *Analýza 17. listopadu 1989*. V Brně: Guidemedia, 2014. 191 s. Retro, sv. 5.
- DRAŽAN, Jan, Jan PERGLER a Ondřej NĚMEC. *Náš Václav Havel: 27 rozhovorů o kamarádovi, prezidentovi, disidentovi, a šéfovi*. Vydání první. Praha: Nakladatelství Zed', [2016]. 384 stran.

- EMMERT, František. *Sametová revoluce: kronika pádu komunismu 1989*. Vyd. 1. Brno: Computer Press, 2009, 72 s. Muzeum v knize
- HORÁČEK, Michal, Jaroslav KREJČÍ a Herbert SLAVÍK. *Jak pukaly ledy*. Vydání 1. Praha: Ex libris, 1990.
- KOŘÁN, Jaroslav. *Občanské fórum, den první: vznik OF v dokumentech a fotografiích*. Editor Ivana KOUTSKÁ, editor Pavel ŽÁČEK, autor úvodu Vojtěch RIPKA, autor úvodu Kamil ČINÁTL. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2009.
- KRAPFL, James. *Revoluce s lidskou tváří: politika, kultura a společenství v Československu v letech 1989-1992*. Přeložila Andrea PATRASOVÁ. V Praze: Rybka Publishers, 2016. 376 stran.
- KREJČÍ, Oskar. *Sametová revoluce*. 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2014. 159 s.
- KRISOVÁ, Eda. *Václav Havel: životopis*. Vyd. 1. Autor úvodu Jiří GRUŠA. Brno: Atlantis, 1991, 175 s.
- OTÁHAL, Milan, Zdeněk SLÁDEK. *Deset pražských dnů (17.-27. listopad 1989): dokumentace*. 1. vyd. Praha: Academia, 1990. 672 s., [48].
- PÁNEK, Šimon a Jan URBAN. *Extrémy a lidé blízcí: rozhovor se Šimonem Pánkem*. 1. vyd. Praha: Galén, 2008.
- PITHART, Petr. *Devětaosmdesátý: vzpomínky a přemýšlení : krédo*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009. 284 s. Spisy Petra Pitharta, sv. 2.
- PRŮCHA, Jan. *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory a výzkumné pracovníky*. Brno: Paido, 1998. 148 s.
- PUTNA, Martin C.. *Václav Havel: duchovní portrét v rámu české kultury 20. století*. Vyd. 2. Praha: Knihovna Václava Havla, 2011. 383 s., Edice Knihovny Václava Havla, sv. 3.
- SÍGL, Miroslav. *Události totality, svobody a demokracie: (1989-1990)*. 1. vyd. Třebíč: Akcent, 2010. 489 s.
- SPÁČIL, Dušan a Karel SÝS. *Viděno deseti: rozhodující události mocenského zvratu v roce 1989 očima klíčových osobností z obou stran politického spektra : Fojtík, Jakeš, Krejčí, Štěpán, Vacek - Kocáb, Kantor, Dienstbier, Bratinka, Komárek*. Vyd. 1. Praha: Bondy, c2009. 199 s.

- SUK, Jiří. *Labyrintem revoluce: aktéři, zápletky a křížovatky jedné politické krize : (od listopadu 1989 do června 1990)*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2003. 507 s., [12] s. obr. příl. Obzor,
- SYRUČEK, Milan. *Michail Gorbačov: uchránil Prahu od krveprolití?*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2016. 180 stran, 8 stran obrazových příloh.
- ŠTĚPÁN, Miroslav a Petr HOLEC. *Miroslav Štěpán: můj život v sametu, aneb, Zrada přichází z Kremli*. V Praze: Malý princ, 2013. 247 s., [8] s. obr. příl.
- UHL, Petr. *Právo a nespravedlnost očima Petra Uhla*. Vyd. 1. V Praze: C.H. Beck, 1998. xii, 251 s. Právo a společnost.
- ŽANTOVSKÝ, Michael. *Havel*. 1. vyd. Praha: Argo, 2014, 564 s., [48] s. obr. příl.

Novinové články

- PŘEVRÁTIL, Rudolf. Federální shromáždění zvolilo hlavu státu – Václav Havel prezidentem ČSSR. *Rudé právo*. 30.12. 1989, S.1
- Demonstrace studentů, *Rudé právo*, 18.11. 1989, strana 1
- K poctě Anežky Přemyslovny, *Rudé právo*, 27.11. 1989, s. 6
- Očité svědectví, *Rudé právo*, 20.11.1989, s. 1
- Pietní akt na Rudém náměstí v Moskvě, Zůstane v paměti lidstva, *Rudé právo*, 16.11.1982, s. 1
- Před vyvrcholením vídeňského jednání, Úspěch pro celý svět, *Rudé právo*, 17.1.1989, s. 17
- Rušivé akce v Praze, *Rudé právo*, 22.8. 1988, strana 2
- Výzva k rozvaze a občanské odpovědnosti, *Rudé právo*, 20.11.1989, strana 1
- Ztroskotanci a samozvanci, *Rudé právo*, 1.12.1977, strana 2.